

ԳՐԱԿԱՆ ՅՈՒԹԵՐ

6

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ - ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՅՈՒՔԵՐ

6

Հրատարակութիւն
դպրոցական գործածութեան համար, պատրաստ-
ուած գրական եւ դաստիարակչական պահանջներու
համաձայն :

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հիմնական հարցերի մասին

ԳՐԱԿԱՆ ՅՈՒՔԵՐ

891.99

Վ-29

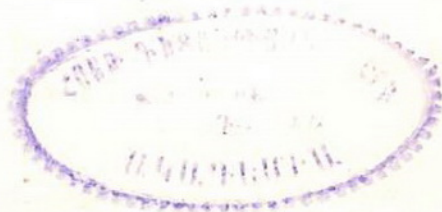
ՍՏՈՒԳԱԼԱՆ Է 1961 թ.

4667
A II 29838

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ - ՀԱՑԻՆ ԵՐԳԸ

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1944

ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ

ՎԱՆԱՏՈՒՐ

«... Ամիմարեր մորոց պտղոց տօնից
ճիւրըմկալ զիցմ Վամատրի».

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

Նըստած պարարտ եղիդ վրայ, ո՛ր Վանատուր,
Մէկ ծագէն մի՛ւսը կ'անցնիս
Հայրենական դաշտերուն:
Մեռա՛ն բոլոր մեծ աստուածնե՛րը, իրենց
Բազիններուն վըրայ մամո՛ւռը կ'աճի:
Անմահ եղար դո՛ւն միայն
Նըման հողին եւ կըրակին, ու նըման
Ուկիւանոսի աղերուն:
Ուսերուդ հիր պատմութեանէն դեռ կու դայ
Գինիի հօտն Ամանորի տօներուն:
Հակառակ ա՛յնքան դարերու աւերին՝
Բիրբերդ դեռ զըւարթութիւն կը բըզխեն.
Ու կենեղուտ դէմքիդ վրայ
Արեւոյդ կարմիր ծիծաղն է ծեփուած:
Ու երբ պարարտ եղիդ վըրայ կ'այցելես,
Ծաղկամիսէն՝ Միգարեր,
Անեղրութիւնն հայրենական դաշտերուն՝

1 Ծաղկամիս. Յրանսայի հասարակապետական տոմարին ամիս-
ներէն ութերորդն է, գրուած համապատասխան Floreal-ի որ կը
սկսէր 20 ապրիլէն եւ կ'երթար մինչեւ 19 մայիս: Իսկ Միգարեր,
գրուած Brumaire-ի փոխան, էր երկրորդ ամիսը որ կ'երթար 23
հոկտեմբերէն մինչեւ 21 նոյեմբեր:

Կ'հոսի ալի՛քը կեանքին
Ակօսներէն հայրենակա՛ն դաշտերուն :

Ահա դարունն ու դարթումներն իր առոյգ . —
Հիրիկներո՛վ պըսակուէ՛ , ո՛ր Վանատուր :
Ճամբուդ վըրայ ճառագայթներ կը հոսին
Երակներո՛ւդ պէս դեղուն .
Եւ կը թաղուին կանանչին մէջ ցօղաթուրմ
Բոլոր քարերն ըսպիտակ :
Կըսուրներէն դեղձական
Կը բարձրանայ ծուխը , խունկի պէս խաղաղ ,
Թող ես վարդով եւ ուլունքով դեղաշար
Քառամանեա՛կըս կախեմ
Պարանոցէն ջու եղիդ ,
Հըլու եղիդ՝ որ դարձած՝
Մերթ կը լիդէ բոպիկ ոտքերդ աստուածի :
Օ՛ր իր պոչիւնը դերազօր , որ ահա
Քարանձաւէ քարանձաւ
Կ'արթնցրնէ թրմրած օձերն ու արջերն
Ու խաղաղ կեանքն արեւուն տակ կը պոռթկայ :
Աստղերը մե՛ղըր կը ծորեն երկընքէն
Նայաղներու՝² սափօրներուն մէջ մարմար .
Արշալուսուած աղբիւրներուն եզերքին
Աղաւնիներ կը լողնան
Իրենց կտուցէն մարդարիտներ սըրսկելով :
Ծիծաղէ՛ , ո՛ր Վանատուր ,
Քու հեթանոս ծիծաղներովդ վըճիտ ,
Զի բընութիւնն արթնցաւ իր քօղերէն
Եւ բերկրութիւնն , արդասաւոր եւ անհուն ,
Օգին մէջէն կ'անցնի կ'երթայ , ու նըման
Մեծ կարապի մը վայրի ,
Քու յաղթանա՛կըդ կ'երգէ :

² Նայաղ . (յն .) գետերու կամ ընդհանուր ջուրի յաւերժահարս . հայերէն կ'ըսենք նաեւ ջրանոյշ . յունական դիցարանութեան համաձայն ստորակարգեալ աստուածուհիներ էին , բոլորն ալ Արամազդի աղջիկներ :

Ահա ամառն ու իր անդէ՛րը խարտեաչ. —
 Որաներո՞վ պըսակուէ՛, ո՛ր Վանատուր:
 Պըճեղներուն տակ եզիդ
 Մատղաչ ցորեանն անտառացաւ. այժմ՝ իր
 Ծովերուն մէջ՝ ոսկեայ լողանքըդ ըրէ՛
 Թուփերուն տակ ծաղկայեղջ
 Բոյներն են լի՛ օրհնութեամբ,
 Եւ արտոյտին երգն արեւէ՛ն մեղ կու գայ:
 Քու արգաւանդ անոյշ չունչդ է՝ որ կ'անցնի
 Դաւարաւէտ բըլուրներուն կողն ի վար:
 Երգիքին վրայ քնացող
 Գեղջուկին աչքն ա՛լ կը բանայ՝ Արշալոյսն,
 Եւ կը փակէ՝ Լուսընկան:
 Ճիւղերն են լի համեմներու բոյրերով,
 Աւերակներն իսկ մոխրապատ՝ են զեղուն
 Եղիճներու, մոլորչներու հունձքերով:
 Ուռնիքին տակ, Վանատուր, կը զոհեմ
 Նոխազը, քեզ նըւիրուած,
 Նոխա՛ղն, որուն լուսեղ մաղերն յորդահոս
 Քամակին վրայ՝ աղօսի պէս կը ճեղքուին.
 Նոխա՛ղն որ միշտ կը կըրծէր
 Սուրբ շերտափակն այգիիդ:
 Արի՛ւն խըմէ ու մի՛ս կեր, ո՛ր Վանատուր,
 Քու հինօրեայ խըրախներովդ հեթանոս,
 Ձի հասկաթուռ ցորեանին մէջ փայլակող
 Գերանդիներ քե՛զ կ'երգեն:

Ահա աչունն ու արիւններն իր յուռթի. —
 Որթատուկի՞վ պըսակուէ, ո՛ր Վանատուր:
 Նիզակըդ ա՛ռ, որուն վըրայ ուրուն
 Բարունակներ կը ծաղկին.
 Թող ես եզիդ եղջիւրներն
 Ողկոյցներո՞վ զարդարեմ:
 Մըրդածառերն, յըղի կընոջ մը նըման,
 Կ'հեւան իրենց բեռին տակ.
 Բուններն համակ կըսչուն են քա՛ղցըր հոյզով.
 Կորիզն ամէն պըտուղի
 Քու սերմովդ է պընդացած.

Եւ քու եղիդ շողիքով
 Օծուած է հողը բեղուն:
 Ամբարներն ողջ՝ խաղաղութեամբ կը լեցունին,
 Եւ կարասներ՝ ցընծութեամբ...
 Թող, թեղերուն³ մէջ, ուտէ եղըդ դարին
 Աստղերու պէս: Իսկ դուն, Աստուածըդ ղըւարթ,
 Աստուածըդ գէր, վարդերես,
 Ա՛ռ դաշխուրանդ, ըմպէ՛ արիւնը աշնան: —
 Աղբիւրին քով ես՝ քեզի
 Մատըռուակեմ թող գինի՛:
 Մատըռուակեմ թող բոցե՛ր:
 Ծիծաղէ՛, ո՛ր Վանատուր,
 Ո՛ր Վանատուր, կաքաւէ՛:
 Զի այգիէն տերեւաթափ՝ կ'երեւան
 Յաւերժհարսերն, երկայնքն ի վեր ցանկերուն,
 Եւ աղջիկներ, նուռ լեցուցած գոգերնին,
 Դէպ ի մեհակա՛նրդ կ'երթան.
 Զի դուն անմահ ես՝ դիքերէն վերջ մեռած՝
 Ովկեաններու աղին պէս,
 Զի տաղտկալի ձըմբան մէջ,
 Հայրենական օճախներուն քով խաղաղ,
 Ամէն կիթառ քե՛զ կ'երգէ: —

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ծաւի՛ Վենետիկ, փառապա՛նծ Տիկին,
 Զոր Իտալիան գինիով սընոյց,
 Եւ Արեւելքն իր զարդերով անգին,
 Պըճնեց վեհ ճակատդ ու ոտքերըդ լոյծ:

Ադրիականին բամբիշն ես յաւէտ,
 Զարդարուած՝ ջուրէ ժապաւէններով,
 Լիտոյի արեւն, ելլելով ծոցէդ,
 Թաղ կ'ըլլայ դըլխուդ եւ կ'ընկըղմի ծով:

³ Թեղ. դէզ՝ որ ձեւացած է կալին մէջ յարգախառն ցորենով՝
 ոքաներու մանրուելէն վերջ:

Կը հեղու երկինք, իբրեւ սիրահար,
Աստղե՛ր գըրկելդ մէջ, աստղեր մաղերուդ:
Ծովն ատջեւդ սրվուե՛ր է գորդ ու գոհար.
Զոյգ կապոյտի մէջ Երա՛զ մ'ես կապոյտ:

Կըռթնած՝ բարձերուն վըրայ փըրվուրէ՛
Ո՛րքան թովիչ ես, երզն ալքերուն լուրթ
Երբ որ կ'ունկընդրես, — ո՛վ Քաղաք ջուրէ,
Ո՛վ Լարիւրինթոս քայլերու սանդուխտ:

Ունիս ճամբաներ նեղ ու օճհոլով,
Կէսը սալաքար, եւ կէսը ալիք.
Հոն կըրնանք, ընկերս ու ես, խօսելով
Երթալ, — ես ոտքով, նաւակին մէջ՝ ինք:

Անին անոնց մէջ ահօս տողած չէ.
Եւ ոչ ալ սլալտն հուր կայծեր սերմանած. —
Զկնորսին սանդալն հըղօր կը հընչէ
Հո՛ն, ուր ճեմեց Տոժն օր մը սիւղընթաց:

Անթիւ կըղզիներ, շէնքեր վըրանին,
Կոր կամուրջներով են շըղթալարկուած:
Կարծես կուզ ուղտերն են կարաւանին՝
Անսպասին մէջ Ժայռերու փոխուած:

Կը լըւայ ջուրն հի՛մը տուներուն դէջ՝
Փռչի առ փռչի ծեփը լիղելով:
Երկու կըղմինտրի անջրպետին մէջ
Կ'ածէ սլականջն՝ ի՛ր ձուերն ալխառով:

Պատուհաններուն տակ ջրանցքներ շափիւղայ
Հայլի են կարծես՝ զոր ծովն է յըղեր,
Ուր աստղերուն մէջ, լուսնին քով, կըրնայ
Վենետիկուն իր դէմքը զետեղել:

4 Սլականջ. ոտորէի տեսակ մը (տճ. միտիա):

Որմերուն ըստուերն հեհեհե կը նաղի
Ալիքներուն վրայ, ալիքն՝ որմերու:
Տունը ջուրին մէջ նորէ՛ն կը սկըսի,
Միշտ քայքայուելով՝ առանց փրկելու:

Դրոներուն խոնաւ շեմը կօնուօլ մ'է. —
Անդոյդ Քաղաքին անդոյդ կարկուրայ,
Որ գիշերուան մէջ՝ ճակտին կը կըրէ,
Միակ աչք մ'հրեղէն, — փայտէ՛ կիկլոսայ,

Որ լորտուի պէս սեւ, սողազընաց,
Կամուրջներուն տակ կը սահի կ'անցնի,
Ինչպէս զըղջումին տակ մե՛ղքն ամօթխած...
Ա՛յս տարբերութեամբ՝ որ մեղքն աչք չունի:

Ահա Մեծ—Ջըրանցն, ո՛վ Քաղաք—դըշխող,
Որ կոր երիզով քեզ կը պարուրէ,
Իբր Ադրիականն իր թեւը կապոյտ
Վիզըդ անցընէր՝ որ թուշդ համբուրէ:

Սուրբ Մարկոսն ահա, թանդարան անհուն
Գեղարուեստներու, բրածոյ՝ սուրբերու.
Անոր կից պալա՛տն ահա տօժերուն. —
Խորանը դահէն քա՛յլ մըն է հեռու:

Ահա Փիոմպիններն՝ որոնց տակ յաւէտ
Այսօր կը մընչեն տատարակներ՝ հըլու. —
Երնէ՛կ քեզ անկմանդ մէջ իսկ, ո՛վ Վենետ,
Բանտերդ են փոխուած թըռչնոյ բոյներու:

Եւ ա՛յլ տաճարներ, ա՛յլ ապարանքներ,
Կոթողներ կրօնքիդ, հանճարիդ հըսկայ.
Ալիքներ անոնց առջեւ կ'երգեն դեռ
Փառքդ՝ անցեալ՝ դըրուած ծովերուն վըրայ:

5 Բրածոյ սուրբերու. այսինքն որմանկար պատկերներ սուրբերու:

6 Փիոմպի. Վենետիկեան հին բանտերը կապարէ տանիքով, որոնք արեւուն տակ սաստիկ ջերմութիւն կը պատճառէին:

Ու Հառաչանքի կամուրջն աւասիկ,
 Կամուրջն՝ որուն վրայ, իրիկնադէմին,
 Երգը լըսեցի ջուրերուն հեղիկ՝
 Երբ կու դար աչքերս համբուրել քամին,

Կանդնած՝ արեւուն առջեւ մայրամուտ՝
 Սերտեցի դոյներ, շողեր մեղմընթաց. —
 Քու երկընքիդ մէջ եւ քու ջուրերուդ՝
 Հողիս նըկարչի վըրձին մ'էր դրտած:

Ո՛րքան ալիքներ, ալիքներ լաժուարդ,
 Ալիքներ նարի՛նջ, յակի՛նթ ալիքներ...
 Ո՛վ Վենետիկ իմ, Լըճակդդ զըւարթ
 Թիցիանոյի երանգապնակն էր:

Պիտի քընարս իմ քեզ յիշէ յաւէտ,
 Քու փառքդդ մուրճի, փառքդդ վըրձինի.
 Պիտի յիշէ ե՛ւ խուցն այն տըխրաւէտ
 Կանանչ ջրանցքին վրայ սուրբ Գարմինիի:

Իր սլառուհանին ձողերուն առջեւ
 էր՝ որ ես լացի, նայելով լուսնին,
 Կամքս բանտարկուած: Հոն սիրտս հեւ ի հեւ
 Ըմպեց հեռացող երգը ձըկնորսին:

Դարձեալ անկից էր՝ որ ես առջի հեղ
 Տեսայ Լինտան, կոյսն առամներով բրինձ,
 Որ նրստած իր հօր նաւակին մէջտեղ՝
 Կը հիւսէր ուռկան մ'ու կը ժպտէր ինձ...

Բ Ե Գ Ա Ս 7

Ընկեր Մուրատին եւ իր ծիռն կայծակնաւազ

Բեգաս, հրեղէն ձիս,

Երկնամուխ լեռն արեւուն մէջ կը շողայ

Ձերթ չափիւղայ.

Իր կատարին աստղապըսակ՝ պիտի գիս

Տանիս:

Ձտեղեցի քամակիդ աւասիկ թամբդ՝ ծեփուած

Աղամանդով,

Եւ դրրի սանձըդ՝ հիւսուած

Շանթով.

Եւ նուսիդ վրայ զերթ մըրբիկ

Ես նետուեցայ աւասիկ:

Դե՛հ, թող մըտրակըս՝ յաւէտ լոյսերու մէջ թաթաղուն՝

Կողերուդ շուրջը սուլէ օձի նրման դալարուն.

Եւ դուն

Անդունդներուն վըրայէն եւ վըրայէն ձիւներուն

Տար գիս

Արեւո՛ւն:

Ահա դափերեց բարձունքն ի վեր բարձրաւիզ.

Ռունդերն հըղօր բացուեցան

Լեռնէն իջնող պաղ քամիին յանդիման.

Եւ բաշերն իր լուսալիր

Եկան մինչեւ թեւերուս մէջ փըրփըրիլ:

Գլուխն ընդվիզ

Ա՛յնքան հըպարտ կը բըռնէր՝

Որ կը հըպէր

Կըզակիս:

7 Բեգաս. խորհրդանիշ քերթողական ներշնչումի՝ յոյն դիցաբան-
նութեան մէջ, թեւաւոր ձին է նախ Պերսէոսի. յետոյ սակայն Պել-
լերոփոն զայն գողնալով Պերսէոսէն դադափարը կը յղանայ անով
Երկինք թռչելու: Բայց Բեգաս բռնէ մը խայթուելով՝ զանիկա երկիր
կը ձգէ եւ հուսկ կը դառնայ հրեղէն ձին Արամազդի:

Ու ան վարդե՛ց, վարդե՛ց, վարդե՛ց քառատրոփ...
Լեռը թընդաց.

Կը ցայտէին սըմբակներէն ոսկեմած

Աստղեր բորբ.

Փապարներուն մէջ ամփոփ

Յըղի օձեր ձաղերն իրենց վիժեցին,

Բայց իմ ձին

Լոկ կը լըսէր պինչերուն մէջ մըռնչող

Քամին:

Օ՛ երբուծն յոյր՝ մըկանունքով բըլրաւէտ՝

Ուր արիւնն իր զըսպըւած հըրարուիւի պէս յաւէտ

Կ'եռար,

Կ'ընդհարէր միշտ սեպերուն դէմ մըրըկաբար

Ու վէրքերով կը պանծար:

Օ՛ պոչը իր լուսացընցող, աղեղնածեւ,

Որ դաւաղէն կը հոսէր

Ձերթ արեւ:

Օ՛ դըլուխն իր պերճասոսորդ, մեծղի բիրերն՝ ուր կ'այրէր

Կարծես անհունն արփախայտ.

Եւ սըմբակներն ոսկեկուռ՝ որոնց ներքեւ իբրեւ պայտ

Լուսընկաներ դամեցի,

Ժայռերուն վրայ Իտէալի մը պողպատ

Կ'երգէին երգն առնացի՝

Ձոր խրմելու համար ես սիրտըս բացի

Ձերթ ծովու

Խեցի:

Ու բարձրացա՛ւ, բարձրացա՛ւ

Վայրենարշաւ.

Միշտ նորայայտ միջոցներ անակնկալ բացերու

Նայուածքն հաղիւ ընդդրկած՝ արշաւն ընդհուպ կը սպառէր

Լեռնալանջին վըրայ հըսկայ նոճիներ

Եւ դիհիներ խընկարկու՝

Որոնց մէջէն ան կ'անցնի նմա՛ն կայծակին:

Ի դո՛ւր մազերս հողմավար կատարներուն շոճիին

Կը կառչին,

Ի դո՛ւր ծաղկած վարդենին բըռնել կ'ուզէ քըղանցքէս

Հարսիս պէս. —

Անոնց մէջէն ես կը վարդեմ սըրընթաց .
 Ուսերս ամբողջ, ասպանդակներս ոսկեմած
 Ծաղիկներ հիւր կ'ողողեն...
 Ես կը վարդեմ թամբին վըրայ լուսեղէն
 Զերթ թառած
 Շահէն⁸ :

Ահա պարելը կու գայ թումբ կանգնելու արշաւիս ,
 Բայց իմ ձիս
 Փայլակնաթափ դռոյթին տակ կը քանդէ դայն քար առ քար
 կը հեղու
 Լեռն ի վար :
 Ուր որ դուիէ սմբակն՝ հոն կը բանայ վիհ ծուխերու ,
 Ուր որ բաղխէ լանջը դռո՝ կը թօթափէ փըշըրւած
 Կայծ :
 Կը բարձրանայ ամպին վրայ իր կուտակած փոշիին .
 Աստեղաբիր կը լողայ լուսալիքին մէջ բաշին .
 Կը վըրընջէ ցընծադին՝
 Ռունդերը բաց
 Անհունի՛ն :

Վե՛ր , դէպ բարձո՛ւնքը , Բեգաս...
 Կըռնակուռ լոյս պայտերդ ահաւասիկ կը թաղես
 Պորտերուն մէջ ոսկնիաղ⁹
 Վիշապներուն .
 Եւ դուն
 Զախջախելով հրէշներուն
 Կուռ պատեանին մեղեսիկներն¹⁰ հըրակէ՛ղ՝
 Կը ծառանաս՝ , կը ծառանա՛ս մոլեգին
 Կատարն ի վեր յաղթական
 Լերան :
 Նընջող գազան մ'աւասիկ խըրխընջիւնէդ արթընցած
 Նետուեցաւ ծոցը վիհին

⁸ Շահէն կամ Շահին . (պարս .) թաղաւորական բաղէ :

⁹ Ոսկնիաղ կամ երեմոս (յոյն .) կարծր կամ ծանր փայտ , սեւ-
 փայլուն գոյնով :

¹⁰ Մեղեսիկ . մանիշակագոյն ագնիւ քար , որուն նախնիք սուտակ
 եւս կ'ըսեն :

Ջարհուրած :

Եւ անդըղներ ժայռերու կատարներէն կը թափին
Չորերուն խորը մըթին :

Ահա փախչող փարաղահաւ մ'իր մախիւղ
Խըլուրդէ բղբառող կըտուցէն ,
Վերէն ,

Շիթ մը արիւն կայլակեց իմ գըլխարկիս
Արծուային
Փետուրին...

Ա՛լ քեզ համար ամայի են դադաթներն ահարկու .
Ո՛չ ջըրվէժի մըռունչ կայ , ոչ հըրաւէր կիններու .
Մեզ չի՛ հասնիր կալին մէջ պոռոչող ձայնն երինջին .
Կարծես արդէն մեր գլուխնե՛րը աստղերու կամարին
Կը գըպէին :

Վե՛ր , վե՛ր , Բե՛ղաս...

Բայց , հեռուն , ի՞նչ ըսպիտակ տարածութիւն լուսափառ
Ճառագայթեց աչքերուդ մէջ ամեհի .

Յուրտ սլաքներով դըժպըհի
Լուսնակին պէս կ'արիւնին ահա բիբերըս փարփառ . —
Օ՛ր , Բե՛ղաս ,

Կատարներուն ձիւնն է այս .
Ջրմեռներու մէջ բիւրաւոր՝ բիւր աստղեր
Իրենց ծոցէն սառնաչիթ
Հո՛ն են , հո՛ն են տեղացեր
Ձիւնն այս վճիտ :

Բե՛ղաս ,
Այդ ծովուն մէջ բիւրեղէ
Նետուէ՛
Դըլքնի լանջքով հորդէ ուղիղ երկնահաս :
Լողա՛ր , լողա՛ր...

Անապատի աւաղին մըրբիկներուն փոխարէն՝
Փորիդ ներքեւ կը փըրփըրին
Մըրբիկնե՛րն արդէ լուսեղէն
Ձիւնին :

Նա՛ւը եղիր կենդանի՝
Որ զիս առած կը տանի
Աստղադարդ նաւահանդիստն հեռակայ
Երկնի :

Լողա՛, Բե՛գաս, լողա՛...

Մեր Երազին ճեղքէ՛ ահօսը հըսկայ:

Բացած փոսերը պայտերուդ լուսադին,

Հետքիդ վըրայ, շուշանի պէս թող ծաղկին:

Ի՛նչ փոյթ թէ ձիւնն իր տակ ծածկած է յաւտ

Նենդութիւններն անդունդին,

Եւ մենք կըրնանք ըլլալ յանկարծ դահավէժ.

Միշտ Աստղերո՛վ թաթախուած պիտի իջնենք խորն ալքին
Զերթ ջըրվէժ:

Բե՛գաս, Բե՛գաս, կաղնիացո՛ւր վիզդդ վէս. —

Ահաւասիկ ձիւնահիւս մաստուածաբնակ դադաթէն

Մըրըրկելով ճամբուն վրայ փրփրուն փոշի մ՛համօրէն

Կու դայ մեղ:

Ո՛հ, ի՛նչ պայքար, Բե՛գաս.

Անոր վըրայ պերճաստորդ կը խոյաս.

Առջի ոտքերըդ լուսադըռմ պայտերով

Աչխոյժով

Արդէն ահա փրխրուն ծոցին մէջ անոր

Կը մըխըրճին ահաւոր...

Ո՛վ Զիս—աստուած,

Այն հիւսն արդէն պորտիդ ներքեւ է լայնի

Եղած

Փռի՛:

Լողա՛, Բե՛գաս, լողա՛...

Զգեցեր ենք պատմուճանն կոյս տարրին փողփողուն,

Բուքը կ՛հալի լանջքիդ տակ, ունդերուդ մէջ բարախուն:

Դե՛հ, խոյանք մ՛ալ, ոստում մ՛ալ,

Զի բարձունքները չողալ

Կը սկըսին,

Հորիզոնները ծաւալ

Կը բացուին:

Դե՛հ, խոյանք մ՛ալ, ոստում մ՛ալ. —

Նըպատակի կատարին աղամանդները անհալ

Շողացին.

Եւ իմ ձին

Փայլակելով Գաղափարն աչքերուն մէջ ոռնական՝¹¹

¹¹ Ռոմանկամ. (արար. ոռնէն բառէն) լուսաւոր, պայծառ. ոռն—
նուրբիւմ՝ պայծառութիւն:

Կոթողուեցաւ — պինջերը բա՛ց արեւուն —
 Լեւան

Գլխո՛ւն: —

Օ՛, Բե՛ղաս,

Կողերուդ մէջ դալարուող լիաթոք հեւքըդ ահա
 Ռունդերէդ դուրս՝ ողողեց հորիզոններն հեռակայ:

Օ՛, Բե՛ղաս,

Ահա Կապոյտը վըճիտ՝ շողակնաշող ալիքով՝

Զերթ ծով:

Ահա Արեւն հըրամազ

Լոկ ի՛մ վրաս...

Տիրապետման մէջ լոյսին կանդուն՝ թաղն ենք աշխարհին,
 Երկինքը թա՛ղը մերին:

Եւ մեր ներքեւ Երկիրն է՝ բուռ մը ցեխի հանդունակ,

Ամպերն են մեր ոտքին տակ՝

Որոնք ծոյլ ծոյլ կը սողան կայծակներով բեռնաբարձ:

Կը տեսնե՞ս վա՛րը, — յանկարծ

Թուխ ամպրոպի մը խորէն փայլակ մը աչքն ամեհի

Կը բանայ,

Յետոյ դարձեալ՝ խուլ որոտ մ'արձակելով՝ կը թաղուի

Երկրիս ցեխին մէջ հըսկայ:

Կը տարածուի քու խրխինջդ անհունին մէջ ալեկոծ,

Եւ աստղերուն ժայռակոյտերն ոսկեղոծ

Շունչէդ ահա կ'արծարծուին

Իբրեւ բոց:

Բե՛ղաս, ահա՛ վար կ'իջնեմ թամբիդ վրայէն վերըստին:

Բաշերուդ հետ կը յանձնեմ անտառներն իմ մաղերուն

Հովերո՛ւն:

Եւ կը թողում որ Մըրիկն իր պատմուճանը ծըփուն

Հագցընէ յաղթ մարմինիս,

Եւ լողցընէ Արեգակն իր շողերով ոսկեղոծ

Աստուածացած միսըս բոց

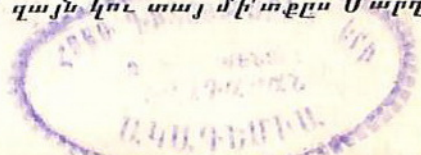
Եւ հոգիս:

Տե՛ս, աշխարհիս զառամած քամակին վրայ կոթողուն՝

Իր հերկերուն մէջ թափուր՝

Սիրտս, ուր հանճարըս կ'ապրի կը սերմանեմ լիաբուռ,

Ինչ որ Արեւն ինձ կու տայ՝ զայն կու տայ միտքըս Մարդուն:

Տե՛ս, աստղերու ժըպիտներ եւ հուր վարդեր անթառամ
 Կը տեղամ
 Որդիներուն մէջ կաւի.
 Կը տարածեմ Երկրիս վրայ արշալոյսի ծիրանին.
 Մինչդեռ դիւրաւ կըրնայի
 Տարածել չուքն հասակիս՝ Երկրագունդին վրայ փանաք
 Ու խաւարե՛լ դայն համակ:

Բե՛ղաս, Բե՛ղաս, այժըմ երբ ե՛ս կը պարզեմ
 Առաքատներ՝ըր Մըտքիս լոյսին վըրայ ծովացած,
 Եւ քընարիս լարերով՝ քու բաշերո՛վըդ հիւսուած՝
 Կ'երգեմ
 Արեգդէմ
 Ազատութի՛ւնը Մարդուն, եւ գերութիւնն Աստուծոյ¹³,
 Բե՛ղասդ իմ հաճոյ,
 Դուն իմ քովի՛կըս կանգուն
 Բաշերդ ու պոչդ յանձնելով ցըրտասարսուռ քամիին՝
 Վիզըդ ծըռէ սիրասուն,
 Ծըռէ՛, — եւ քու առջի ոտքո՛վըդ նըրբին
 Փորէ՛ ընդթափ կոյս ձիւնը կոյս բարձունքին.
 Փորէ՛, Բե՛ղաս, փորէ՛, մինչեւ որ զըտնաս
 Լուսածաղիկ էտըլվայսները¹² անտես,
 Եւ ճարակիս — նօթի Մըտքիս հետ միասին —
 էտըլվայսներն Երազին:
 Հոս, ձիւներուն ու լոյսին
 Մէջ թաթախուած՝ խաղաղօրէն կը ծաղկին
 էտըլվայսներն Երազին:

¹² Էտըլվայս. edelweis գերմաներէն անունն է ճերմակ եւ թաւ-
 չային ծաղկի մը, սովորաբար կոչուած «Ալպեան աստղ», որ բարձր
 լեռներու վրայ կ'աճի:

¹³ Այս բացատրութիւնը զազափարական տիրապետութեան իմաս-
 տով է, նկատելով ճանաչողութիւնը իրրեւ նուաճում մը իր առարկա-
 յին: «Բեղաս» մարդկային մտքի խոյանքին երգն է, ուր հեղինակը կը
 բարձրանայ երկրէ ու երկրաւորներէ, եւ հասած իր բարձրագոյն կէ-
 տին՝ ճանաչողութեան առարկայ կ'ունենայ նաեւ զԱստուած:

Գ Ո Ղ Գ Ո Թ Ա Յ Ի Ծ Ա Ղ Ի Կ Ն Ե Ր

ՃԱՆԱՊԱՐՀ ԽԱՉԻ

Ո՛վ մատնուած Յիսուս,
Դուն որ ժրջասպատ զբլուխ մ'ունեցար՝
Գըթա՛ իմ գըլխուս. —
Դերաներդ¹³ զայն քար/տծեցին յար
Եկեղեցիին սալաքարերով:
Վէրքերէս բըղխող ըղեղըս կերան
Իշամեղուններն ամբարըշտութեան:
Տե՛ս, մաղերուս վրայ եղեամն է նըստեր. —
Ես չա՛տ եմ տանջուեր:

Տառասպա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար արտասուող աչքեր՝
Գըթա՛ աչքերուս. —
Անոնք աւելի արտօ՛սը են քամեր
Քան թէ խրմեր լոյս: Դադաղներու վրայ
Միշտ մահն են հըսկեր մոմերու հետ չէջ:
Բիրբերս են ինկեր վիշտի հորի՛ն մէջ:
Տե՛ս, կոպերուս վրայ աճիւն է ցանուեր. —
Ես չա՛տ եմ տըքներ:

Ապտակուա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար ձեռքեր կալ ու կապ...
Գըթա՛ ձեռքերուս. —
Ափերս են տաղեր պալտերով հրատապ,
Եւ մատուրներէս, ըստինքներու նման,
Արիւնս են կըթեր: Դաստերս ճաթած են

¹³ Դերայ. սուտ փոխանորդ, պաշտօնեայ:

Կըրելէն երկաթ, հողը փորելէն:
Տե՛ս, եղունգներըս սիրտս են յօշոտեր. —
Ես չա՛տ եմ խոցուեր:

Թըքնըա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ ունեցար ձաղկըա՛ծ կողեր՝
Գըթա՛ կողերուս.
Անոնք աղբիւսի վըրայ են պառկեր՝
Եւ վիշտը քունէն ճանչցեր յաղթական.
Բուժաներ են միշտ գըրկա՛ծ Մահը կոյր՝
Իրենց քաղցն անոր տալով կերակուր:
Տե՛ս, փողոցի շո՛ւն մ'է կողըս պատուեր
Շատ եմ հալածուեր:

Մահապա՛րտ Յիսուս,
Դուն որ բեւեռուա՛ծ ոտքեր ունեցար՝
Գըթա՛ ոտքերուս.
Արիւն սըրսկելով թափառեցան յար
Աւերակներու եղիճներուն մէջ:
Ձանոնք չըլըաց ձեռք մը սիրական
Ո՛չ մէկ լականի¹⁴ մէջ ասպընջական,
Ոտնամատերէս կ'հոսին մոխիրներ. —
Ես չա՛տ եմ քալեր: —

Ո՛վ խաչուա՛ծ Յիսուս,
Դուն որ նիզակուա՛ծ սիրտ մը ունեցար՝
Գըթա՛ սըրտիս յոյզ. —
Օր մ'որ անոր մէջ բաբախեց աշխարհ՝
Յոյսին տեղ այսօր ոչի՛նչը կ'ապրի:
Սիրտըս սափոր մ'է, աճիւնս՝ անոր մէջ,
Ձոր պիտի հովե՛րն ատենն մահէս վերջ:
Տե՛ս, տե՛ս, սըրտիս վըրայ դաշոյն մ'է խըրուեր.
Ես չա՛տ եմ սիրեր:

¹⁴ Լական. կը նշանակէ կոնք (կայ նաեւ լեկան, դեկան ձեւերը
ըստ յունարէնի. իսկ արաբ. լական) = կոնք:

ԼՈՅՍԸ

Դուռն Կը փայլիս մեծութեամբ եւ
զոհագործումին համար,
Ռիչ - ՎէՏԱ

Կ'երթամ աղբիւրը լոյսին...
Ուղին երկա՛ր է. սալարկուած է ուղին
Կայծքարերով, ցանկուած՝ մուրտի փուշերով.
Ուղին շեղ է ճառագայթի մ'հանդուհանակ:
Անկէ կ'ելլեմ՝ յենլով՝ դողդոջ ծունդերուս,
Եւ ծունդերէս, զոր դամեցին եղբայրներս,
Արիւնքս տաք կը բըղխի:
Հեւքն է՝ կուրծքիս, թարթիչներուս վրայ՝ փուշին:
Սիրտըս սափորն է դատարկ,
Ու ես կ'երթամ դէպ ի աղբի՛ւրը լոյսին...

Լոյսն աղուոր է, բարձրութեան մէջ՝ հոսանուտ,
Խոնարհումին մէջ՝ արդար:
Օր մը տեսայ էութենէն մաս մը սուրբ
Մօրս հոգւոյն մէջ ճաճանչազեղ, եւ ցաթած
Մեր գիւղակին մէկ վաղեմի հերոսին
Հողակոյտին վրայ դալար:
Միջօրէին՝ զայն տեսայ
Որ՝ նըման մեծ թիթեռնիկի մը սպիտակ՝
Կը քալէր դաղջ պատուհանիս քարին վրայ,
Որ մայթերէն կամ աղծապիղծ ճամբայէն,
Ներողամիտ դըթուլեամբ,
Կը հոսէր նոր կըթուած կաթի մը պէս եղկ,
Որ իրիկունն, հորիզոնէ հորիզոն,
Կ'երիզանար գետերու պէս յակինթի,
Կամ կը կաղմէր, երկինքներուն վրայ խաղաղ,
Անըրջական աւազաններ, որոնց մէջ
Կը բռնկէին նունուֆարէ կըղզեակներ:
Զայն ես տեսայ, — եւ հոգւոյս մէջ արթընցաւ

Պանդուխտի տենչ մը անորոշ եւ լըլիւիչ
Դէպի դաւառ մ'անծանօթ, լի արեւով .
Եւ արդ կ'երթամ դէպ ի աղբի՛ւրը լոյսին...

Լոյսն է Մըտքիս հարսը, աղջիկն՝ Աստուծոյ .
Ան գինին է Տիեզերքի բերկրութեան,
Որ իրիկուն մը, կողէն դուրս Յիսուսին,
Հեղեղօրէն հոսեցաւ,
Ներումի պէս հոսեցաւ, վա՛րը, Մեղքին
Սեղանին շուրջը հաւաքուած մարդերուն
Անյուսութեան ըսկիհներուն մէջ զատարկ,
Լոյսը արի՛ւնն է բնութեան,
Գիշերուան թապն, ու պատմուճանն է օրուան .
Աստուածային Ակնին¹⁵ է՝
Որ, երկունքի մէջ մեռած մօր մը նըման,
Կը ստեղծէ իր վախճանելու ժամանակ,
Ակնին՝ հրեղէն բիրերով,
Որուն հոգին ամէն դարուն կը տրօփի
Հիւլէին մէջ եւ մարդկային մըտածման,
Որուն համար զոհերով դեռ կը մըխան
Նըւիրական ափերը յորդ Գանդէսին :
Ու ես կ'երթամ դէպ ի աղբի՛ւրը լոյսին...

Լոյսը մարմարն է երկնային հանքերուն,
Որով Արուեստն, անմահական երազով,
Կը քանդակէ ձիւնամարմար աստուածներ :
Իր ծոցին մէջ կը ծընին
Մռայլ Տանդէներն ու Հոմերները հըսկայ,
Իր ծոցին մէջ իմաստութիւնը երգ մ'է՝
Զոր գիշերուան մէջ խորին
Բանաստեղծները կը խմեն աստղերէն՝
Որ նըւագեն ցերեկուան մէջ՝ Մարդերուն :
Ան ամենո՞ւն զինքը կու տայ, ամենո՞ւն

¹⁵ Ակնի. Հնդիկներու բաղձածին կրակի աստուածն է, որ 42
որդի ունէր. բաղձածնութիւնը հիմնուած է թերեւս կրակի զաղա-
փարի վրայ՝ որ մարեկու մկտ եղած առնն սկիզբ կու տայ ուրիշ
բոցի կամ կրակի, այսինքն կը ծնանի ուրիշ ակնի մը :

Կը բաժնըլի, եւ կը մընայ անբաժան
Նըշխարքին պէս. — ան նըշխարքն է՝ որ կ'իջնէ
Ամէն առտու, սեղաններուն վըրայ մեր,
Մարդեղութեան արիւնլըւայ խորհուրդին:
Ու ես կ'երթամ դէսլ ի աղբի՛ւրը լոյսին...

Քանի՞ հազար, քանի՞ հազար տարիներ
Պէտք է որ ա՛յսպէս քալեմ.
Քանի՞ անգամ պէտք է իյնամ, կարեւիէր,
Ճանապարհիս վրայ բացուած
Նըպատակիս ժայռափըշուր մուրճերով.
Ձրգիտե՛մ ես. — միայն թէ, ո՛վ եղբայրներ,
Ո՛վ խաչ հանող եղբայրներ,
Թողուցէ՛ք զիս՝ ճամբորդութեանս մէջ մինակ,
Ա՛յնքան մինակ եւ ա՛յնքան լուռ, որ լըսեմ
Տրոփը սըրտիս, որ ընտրեամ նըւագս է
Նըւագներուն մէջէն բիւր.
Արեւով լի եւ արեւները տանող
Ուղիիս վրայ մի՛ սըփռէք
Ձեր շուքը, մռայլ թեւի մը պէս ուրուրի:
Եւ ոչ ալ զիս կանչեցէք
Խընճոյքներուն ձեր զըւարթ՝
Ուր բողբոթիւնը կը դարնէ նուազարան:
Ընդունա՛յն է խոստանալ
Սըրտիս կոյսեր, — սիրտըս սափորն է դատարկ,
Ու ես կ'երթամ դէսլ ի աղբի՛ւրը լոյսին:

ԱՌԿԱՅԺ ՄՐԱԳԸ

Յաղթանակի դիշերն է այս տօնական. —
Հա՛րս, եղ լեցուր ճըրագին:
Պիտի դառնայ կռիւէն տըղաս յաղթական. —
Հա՛րս, քիթը ա՛ռ պատրոյդին:

Սայլ մը կեցաւ դըրան առջեւ, հորին քով. —
Հա՛րս, վառէ՛ լոյսը ճրագին:

Տըղաս կու գայ ճակատն հըսարտ դափնիով. —
Հա'րս, բե'ր ճըրագը շեմին:

Բայց... սայլին վրայ արի՞ւն եւ սո՞ւգ բեռքեր են...
Հա'րս, ճրագդ ասդի'ն երկարէ:
Հերոս տըղաս հոն դարնըւա՛ծ է սըրտէն. —
Ա'խ հարս, ճըրագդ մարէ՛... .

ԽԵՂԴՈՒԱԾ ՄԻՋԱՏԸ

Գարնան բոյրերէն արբշիւ՝ ինկար դուն
Աչքիս մէջ՝ որ քեզ ծով մ'եղաւ անհուն:
Ափունքի մ'յոյսով ի զուր լըկեցիր
Թեւերդ այդ մըռայլ ալիքներու վրայ՝
Որոնց տակ կ'ապրէր ցաւը դաւադիր,
Յա'ւն որ քեզ ճըմուեց, ըրաւ հեղձամահ:

Յետոյ կոպս իջաւ վըրագ՝ ամպի պէս՝
Եւ բիրբս, հողւոյս լոյսով ողողուած,
Գերեզմանդ եղաւ: Նոյն արցունքն ըզքեզ
Ըսպանեց, եւ նոյն արցունքը ողբաց:
Դուն հետաքըրքիր մեղքըդ քու մահով
Քաւեցիր, ես իմս՝ ակամայ լացով:

Գիտեմ թէ քեզի եղաւ ո՛րքան վիշտ
Լուծուիլը հեռու կառերուն¹⁶ ծոցէն՝
Որոնց չուրջն ուրախ կը բըզդայիր միշտ՝
Կարծելով երգիդ ականջ կը դնեն
Իրերը բոլոր, կամ քուկդ է՝ արփին
Եւ տարափներուն¹⁷ մասրենին նըրբին:

16 Կառ. փշոտ բոյս մըն է կանկառի նման. կը նշանակէ նաեւ մացառուտ տեղ, ցանկապատ:

17 Տարափ. այս բառին իմաստը հոս՝ է թփաստան, կամ թաւուտ:

Եւ քուկրդ կ'ըլլար տիեզերքն անհուն՝
 Երբոր կ'իշխէիր հորիզոններուն
 Մըրրկին թեւին վրայ: Ո՛վ կեանք երջանիկ,
 Կ'անցնէիր ծաղրով կարծես անտառին
 Գոռ ծրփանքներէն, երբ շուրջըդ՝ քաղցրիկ՝
 Խիժոտ գիհներն յար կը խընկէին:

Բայց, աւա՛ղ, բախտիդ մարդն էր աչք տընկած,
 Եւ ահա քեզ այդ աչքին մէջ որսաց:
 Հոն մեռար: Վերջին բըղղիւններդ ողոր
 Մըտերիմ գեպիւս մ'ի դո՛ւր կանչեցին
 Մահուանդ օգնութեան. ան չեկաւ. ո՛չ ոք
 Իշխեց մօտենալ մարդկային աչքին:

ԲԱՆԻՈՐՈՒՅԻՆ

Պատուհանիս տակէն, ամէն առաւօտ,
 Ուրուականի պէս կ'անցնիս.
 Ե՞ս կուսագեղ գըլուխիդ վրայ կ'արտասուէ
 Տերեւաթափ վարդենիս:

Լուռ թաղին մէջ կը լըսեմ քայլդ, ու զարթնող
 Շունն՝ որ վըրադ կը հանչէ՛¹⁸.
 Կամ կը լըսեմ քունիս մէջէն ձայնն հաղիդ՝
 Որ ծոցդ աղուոր կը տանջէ:

Եւ կը խորհիմ թէ քընտտ ես եւ նօթի.
 Իրանդ հովէն կը դողայ.
 Եւ կը նըստի գանդուրներուդ վըրայ, քո՛յր,
 Եղեամն իբրեւ շափիւղայ,

¹⁸ Հանչել. փոխանակ հաջել-ի որ երբեմն հաչել ալ կը գրուի սխալ ձեւով: Եղական ձեւ մըն է Վարուժանին դործածածը, թերեւս գիտակցարար բրած է տանջել-ի հետ ճոխ յանդ բերելու համար:

Կամ մուճակներդ են պատըռտած, փողոցին
Ձուրն անոնց մէջ կը ճողփայ:

Կամ ետեւէդ շըւայտօրէն կը սուլէ
Թուրք սըրիկայ մ'անոպայ:

Եւ կը խորհի՛մ՝ թէ տան մէջ մայրդ է հիւանդ.
Յամքած է ձէլմն ալ ճրաղին:

Ու դուն կ'երթաս դործատան մէջ աշխատիլ
Լոյսին համար ու կեանքին:

Ես կը խորհի՛մ — եւ խենթի պէս կը բաղձամ
Վար իջնել, քո՛յր դալկադէմ,
Քո՛վրդ իջնել, համբուրել ձեռքդ նիհար,
Եւ հըծծել. — «Քեզ կը սիրեմ»: —

Կը սիրեմ վիշտդ՝ որ իմ՝ վիշտս է գերադոյն,
Կը սիրեմ կո՛ւրծքդ քանդուած,
Որուն մէջ դեռ կը յամառի Սէրդ երգել
Արտոյտի պէս սըրարբած:

Կը սիրեմ քու անօթութիւնդ ու ծարաւդ,
Եւ ոսկորներդ ուժասպառ.
Ես կը սիրեմ կոյս աղիքներդ ցամքած,
Մաղերուդ սուգն՝ ուսէդ վար:

Եւ ես կ'ուզեմ ամփոփել քեզ սըրտի՛ս վրայ
Տատրակի պէս տարադիր,
Տալ ուժըս քեզ, մըրցանակներս փառքի,
Եւ ազգանունս անբասիր:

Կուրծքըս վահան ընել կուրծքիդ նըշաւակ,
Եւ քօղն ըլլալ պատիւիդ,
Կըրանիթէ բազուկիս տակ պաշտպանել
Սեռդ ու գեղդ անժըպիտ:

Կ'ուզեմ քեզ տալ ինչ որ պայքարն ինձ տըւաւ,
Ինչ որ խլեցի մարտերով.
Քեզ պըսակել արիւնիս դոյնն ունեցող
Յաղթանակիս վարդերով:

Միայն թէ դուն չըլլաս տըժդոյն ու քաղցած,
Արեւուն տակ չըհաղաս,
Մօրըդ վերեւ չըմարի ճրպուն, ու, ո՛վ քոյր,
Դուն գործատուն ա՛լ չերթաս:

ԴԱՇՏԵՐՈՒ ՏՂԱՆ

Ուշ ատեն դուն որ կը թողուս ա՛լ մարմանդ,
Սիրտըդ՝ սըրտին, ձեռքըդ՝ ձեռքին մէջ մօրկանդ,
Պահ մը կանդ առ, ո՛վ մանուկ.
Վեր վերցուցած ծաղկալի փէշդ՝ որ ինծի,
Յոյց կու տայ մերկ սրունքներըդ դոյն բըրընձի,
Թող, — բա՛ց թեւե՛րըդ փափուկ,

Գըրկէ՛ հոգիս. — ես օտար չեմ. չե՞ս տեսնար՝
Որ բացած է Բնութիւնը, — մեր Մայրն արդար,
Իր մատերով բոցադոյն՝
Սիրտս՝ ամենուն. սէրս ամենուն կ'հօսի դեռ,
Սէրս՝ որ ոսկի ճանկ մը կ'նետէ վարէն վեր,
Ծաղիկներէն՝ աստղերուն:

Քեզ գըրկելու տենչ մ'հոգւոյս մէջ կը հօսի,
Դաշտերո՛ւ տղայ. չէ՞ որ եղբայր եմ քեզի
Մեր Մայր-Բնութեան կողմանէ:
Բուրումներուն մէջտեղ վարնան դաշտերուն,
Կամ բլուրին վրայ — ծաղիկ բազին — մեր անհուն
Տիրոջ մեր զո՛հը նոյնն է. —

Քեզմէ՛ սըրտիկդ, ինծմէ՛ քընարս: — Ո՛վ հոգիս,
Ճախտիդ համար համբոյր մ'ունիմ շըրթունքիս.
Այդ համբոյրով հոգեծին՝
Կը ցանկամ որ — իղձ՝ զոր մէկո՛ւն դեռ չըսի —
Գէթ պահ մ'հոգիդ իմ հոգւոյս մէջը սուղի
Ինչպէս կարապը՝ լիճին:

Խոշոր աչքերդ՝ որոնք մէն մի թարթափէն՝
 Զիս իրենց մէջ կը նըկարեն ու կ'աւրեն,
 Ծուշան ճակատդ՝ որ մերին
 Ծակատներուն ցուք մը յաւէտ կը ձըգէ,
 Բերա'նդ, այտե'րդ արդեօք դաշտի ի՞նչ ծաղկէ
 Կամ ի՞նչ խունկով երկնային

Յօրինուած են: Եւ քու հոգիդ փողփողէջ՝
 Ինչպէս կայծո՛ւր վարդենւոյն ծոցին մէջ՝
 Զեփիւռներո՛վ կ'արծարծի:
 Հողին հոտո՛վ խընկըւած է քու արիւնն.
 Հողին հոտո՛վ ծըծած ես կեանք եւ աւիւն.
 Դաշնակո՛ւմ մ'ես կարկաչի:

Հազիւ բացիր մեղոյշ բիբերդ արեւուն՝
 Քաղքէն հեռու՝ տեսար դաշտերը անհուն.
 Օտար ձեռք քու երակներ
 Ծօշափած չէ: — Լերան կողին, թաքթաքուր,
 Դուն տորոնի¹⁹ ծաղիկ մըն ես՝ որուն բոյրն
 Ուրիշ բոյր չի՛ խանդարեր:

Մէջդ եղծուած չէ՛ դրոշմն Աստուծոյ սրբբանուէր,
 Զի սրբութեան՝ բնութիւնը չի վընասեր.
 Ծո՛ղ մ'ես, երբ դով մարդին վրայ,
 Ծուքին, ծաղկին, ճիւղին մէջէն կը սահիս:
 Ամէն ձորակ աշխարհ մ'է քեզ, ո՛վ հողիս,
 Քանի որ մէջդ Աստուած կայ:

Քեզ բնութիւնն է: Կաղմած, կամ դո՛ւն ես բնութիւն.
 Եթէ այսօր — ներէ՛ այս սեւ բառերուն —
 Մահն հողին տակ լուծէ քեզ,

¹⁹ Snrni. (Քր. garance) բոյս մը՝ որուն արմատն կարմիր ներկ կը հանեն: Յովհաննէս Աւթունեան (1709-1774) պարսկահայ մը, Ֆրանսայի մէջ մտցուց այս բոյսին մշակութիւնը եւ անկէ ներկ հանելու արուեստը, եւ որուն համար Ֆրանսացիք Ալիէնօնի մէջ արձանը կանգնած են: Անոնք զինքը կ'անուանեն (Althen) եւ կը համարին պարսիկ մը:

Այտերըդ վա՛րդն առնէ պիտի, սէրդ՝ լուսնակ,
Սիրտըդ պըլպուէն, երգդ հոգի, աչքերդ մանիչակ,
Հոգիդ երկինքն, արցունքդ... ե՛րս: —

Ս Պ Ա Ս ՈՒ Մ

Ահա ապրիկ շուրջն ընթրիքի սեղանին
Նըստան տըղաքն ու կինը ծեր բանուորին.
Մէջտեղը լուռ կը պաղի
Ոսպապուրն իր դուրըշին մէջ անդորր:
Մայրը հացերը լեղի
Իր սըրտին պէս բաժնեց կըտոր առ կըտոր
Տըղոցն համար եւ ամուսնոյն՝ որ դործէն
Պիտի դառնայ... — կը սպասեն...

Մըխոտ ճրագին շառ լոյսէն
Հացերն ամբողջ կարմիր են.
Կարծես անոնք թորէին
Արի՛ւնը, նման Քըրիստոսի մը կողին:
Ձուրը դոյնով քացախի
Կերադէ հոն ըմպանակին մէջ մեծղի:
Խաղաղաւէտ օրհնութիւնով մ'ընդհանուր
Օծուած սեղան, հաց եւ ջուր,
Կ'ընեն աղօթքն ըսպասումի մը երկար
Երբ իրիկունն յոգնած բանուորը չի՛ դար:

Ի՛նքն է. — ահա դու սանդալներ կը հընչեն
Մայթին վըրայ փողոցին...
Ի՛նքն է. — ո՛հ, ո՛չ. — դըրացին՝
Որ տընակին առջեւէն
Կ'անցնի դանդաղ երգին հետ իր քայլերուն:
Խեղճ որդիներ, կի՛րն տըժգոյն...
Նորէն գլուխին կը խոնարհեն յուսակտուր
Սեղանին վրայ՝ ուր կը պաղի ոսպապուրն:
Ո՛հ, ուշացաւ ծերունին.
Անոնք գիտեն՝ որ ունին

Աշխատանքները վերանդ.
 Ունի սլաշթում ամէն հանք.
 Անոնք գիտեն՝ որ սանդուխներն որմնադրին
 Մատնը չօրէն կը կոտրին:
 Եւ մեքենան կը կասկէ²⁰
 Ձինքը կըրթող թեւը ժիր.
 Անոնք գիտեն որ աշխատիլն է ոճիր
 Երբ լուսընկան երգիքին վրայ կը հըսկէ:

Կու դայ. — ահա դուռն հիւղին
 Լալաճը ունի բացուեցաւ իր շեմին վրայ.
 Ի՛նքն է. — ո՛չ ո՛չ. — է քամին՝
 Որ բօթաբեր դըրացիի մը նըման
 Ներս կը մըտնէ, կը սողոսկի ճրագին մէջ՝
 Ու բոցին տակ ծըխայարոյց կը մեռնի:
 Նօթի տղաներն աղիողորմ աչքով դէջ
 Կը նային մօրն երեսն ի վեր տըխրունի...
 Ինչո՞ւ չեկաւ... ո՞ր անիծուած ընկերներ
 Ձինքը իրենց ճամբուն մէջ են մոլորեր:
 Սուրբ զո՞հն եղաւ բանթողի²¹,
 Թէ կը խըմէ արդ օղի
 Գինետան մէջ, սեղանին տակ թըքնելով:
 Ձեկա՛ւ. — ահա մօրը կուրծքին վրայ խորով²²
 Կըրտսերագոյնը լալէն
 Նընջեց... — եւ դեռ կը սպասեն:

Ո՞վ կը հաղայ դըրան առջեւ. — ա՛ն է, ա՛ն:
 Անոնք հազն ալդ կը ճանչնան:
 Կը ճանչնայ կիներն ամուսնոյն
 Ծուքն իսկ ջուրին վրայ հոսուն:
 Ան կ'երեւայ աւասիկ.
 Գլուխն է փոշոտ, փոշոտ լօղիկը բըզիկ.

²⁰ Կասկիլ կամ կասիլ. վնասել, պղծել, ապականել:

²¹ Բանթող. դորձադուլ, գործի դադարում ցոյցի համար:

²² Խորով. թերեւս գորով-ի իմաստով զրուած, բայց աւելի հաւանական տալգրական սխալ մըն է փոխանակ խոով-ի:

Եւ իր կապոյտ տաբատն հին
 Շրպարն ունի շաղախին:
 Դըժնէ բիրերը արիւնի մէջ ի լող
 Կը թաւալին կոսերուն տակ չըլմորուն:
 Կը նետէ մուրճը փողփող
 Օճախին մէջ. — ու դրան մէջը կանգուն
 Սեղմած կռուինե՛րը ջրդուտ
 Կ'աղաղակէ կընոջ՝ մոռնչով մ'առիւծի.
 — «Բո՛ղ հերատուկ, չըսպասեցի՞ր դուն ինծի»: —
 Շունչը՝ լեցուն գինւոյ հոտով ժանտաժուտ՝
 Կը յուզէ հիւզն համօրէն:
 Կինն ու տղաները դարհուր
 Կու լա՛ն... լացով կ'օծանեն
 Սեղանն՝ որուն վրայ պաղե՛ր է ոսպապուրն:

ՄԵՌՆՈՂ ԲԱՆՈՒՌ

Քամին կ'ոռնայ ու տընակն իր հիմերէն կը ցընցէ
 Իբրեւ ահեղ դամբարան:
 Ծիւրախտաւոր բանուոր մ'հոն կը վախճանի մաղկըռինչ՝
 Խարին վըրայ հոտեւան:

Յանո՛ւն պատառ մը հացի՝ դործատան մէջ թաղեց ան
 Ճառագայթներն հողիին.

Տըւաւ փերթ փերթ որ ուտեն մեքենաները վիշապ

Միտերն հուժկու կըռնակին:

Անիւներուն ակռաներն ողնածուծո՛վն օծանեց,

Եւ սըրբեց իր մաղերով.

Հընոցին դէմ՝ մերկալանջ, ժահրոտ օղին մէջ՝ մըղձկուկ

Ապրեցաւ միշտ մեռնելով:

Արդ տապալող նոճիի հանդոյն բան մ'է այդ տըղան,

Այդ յաղթ ոամիկն երբեմնի:

Երկաթներու հետ պայքար մ'եղաւ իր կեանքն յարատեւ.

Արդ կը փըշրի գերթ վանի:

Գերեզմանին դեղին հողն իր աչքերուն վրայ կապոյտ Սրբուհեր է Մահն անժլպիտ .

Մեղրամոմի պէս մարմինն ահաւասիկ կը հալի
Մատերն ի վար շիթ առ շիթ :

Ի զո՛ւր դարունն երազեց , եւ հովերուն մէջ ազատ
Կաղնիացումն հասակին .

Ի զո՛ւր տենչաց երգով լի շրթունքներն իր երկարել
Աղբիւրներու ջինջ ակին :

Արեւուն տեղ՝ դալկութիւն , շուշաններու տեղ՝ մըրուր
Պըսակեցին ճակատն իր :

Միւրոյ երգին փոխարէն՝ եկաւ փըրփրիւ շրթունքին
Հըրատապ հազ մը կարմիր :

Արդ կը հազա՛յ , կը հազա՛յ իր զոհի դուռը դըրած
Ծոցին մէջ մօ՛րն աղէկէ՛զ՝
Որուն կուրցա՛ծ աչքերէն իսկ արտասուք կը բըղխին՝
Հողէն պըտղող ջուրին պէս :

Վար կը կախուի սընարէն Յիսուսի խաչը կարմիր ,
Բայց ճակատին վրայ չինկած

Շիթ մ'արիւնէն փրկութեան — որ սառե՛ր է խաչին վրայ —
Ինք կը մեռնի , վաստակած :

Գամին կ'ոռնայ եւ տընակն իր հիմերէն կը ցընցէ
Իբրեւ ահեղ դամբարան...

Ու սեւ կատուն տընակին կը մըլաւէ՛ խելահեղ
Ճանկըութելով չէմքը դրան :

Մ Ե Ք Ե Ն Ա Ն Ե Ր Ը

Արեգակին մէջ ամրան , որուն բոցով կը մըրկին
Արծաթացու դըմբեթներն ու տանիքները Գաղբին ,
Կը ցըցուի բա՛րձըր կատարը գործատան մըշտադոռ :
Մուռը բարդ բարդ կը պոռթկայ բուխերիկէն լայնորկոր՝
Ճակատն երկնի ծեփելով կարծես կուպրով թանձրամած :
Կը սողոսկին շողիններ պատերուն շուրջը քըրտնած .

Ու կը մռնչէ դործատունն ընդերքներէն բոցաւէտ :
 Մենք, ո՛վ Ընկեր ջահակիր, այնտեղ մըտնենք քեզի հետ ,
 Մենք, սերմանող մըրըրկի, տառապանքի հընձողներ :
 Օ՛ր, ի՛նչ ժըխոր, ի՛նչ պայթում . ալիքն օդին ջերմաջեր
 Մարմինս ամբողջ ողողեց ծրծումբի պէս հոսանուտ :
 Ի՛նչ թաւարում ահաւոր զանդուածներու մպոտխլուտ...
 Հազարաւոր բանուորներ մըկանուներով կը ստեղծեն՝
 Ողջագուրուած՝ պողպատին, բիրտ ուժին հետ համօրէն ,
 Կը ծառանան բոցին հետ, ու մոխիրին հետ կ'իյնան ,
 Ու կը պըրկեն, կը կըրծեն, ու կը կըռփեն յաղթական՝
 Մինչեւ որ նիւթն ապըստամբ գեղ ու արժէք կը ստանայ ,
 Հոն բուրդն ըլլայ՝ լուսակիղ, քըրտինքն ըլլայ՝ շափիւղայ :
 Եւ կը մռնչէ Աշխատանքն, Աշխատանքն հոն կը ստեղծէ
 Իբրեւ վիշապ՝ բրոնըւած օձադալար երկունքէ :
 Փողրակներուն²³ ընդմէջէն, մինչեւ չորս ծագն Աշխարհին ,
 Կը հոսին միշտ ծուփ առ ծուփ տաք ալիքներն ոսկիին :
 Մեքենաներն հոս կ'իշխեն ըղեղին վըրայ մարդերուն՝
 Իբրեւ հրէշներ վիթխարի՝ որջի մը մէջ մըշտարթուն :
 Հաստ գըլաններ զուգարչաւ, գըլուխներով ահագին ,
 Մինչեւ ձեղուն խորդալով կը ծառանան . կ'ընկըղմին
 Յետոյ իրենց կըլանող անդունդին մէջ մըթապատ :
 Դատարկին մէջ սուլելով կը թաւալին անընդհատ
 Հըսկայածիբ անիւներ, ու ակուանին իրարու
 Լինդերու մէջ մըխըրճած՝ կ'ոռնան նըման չուներու :
 Փոկերը պիրկ կը ձըգուին ճախարակէ ճախարակ ,
 Ու կը հոսին խըժալուր՝ ջըրյէժներու պէս արագ՝
 Լիսեռներու գողաւոր ջըրջանակին ընդմէջէն .
 Մեքենական կազմածքին անոնք ջիղերն են հրեղէն՝
 Որոնցմէ մին թէ բեկտի՝ աշխարհներն այդ ներդաշնակ
 Կը ջախջախեն մէկըղմէկ, աստղափըշուր, եղերդակ ,
 Գուժելով մահն Ոսկիին, եւ փըրկութիւնը Ոյժին :
 Կարկահներու²⁴ անհամար կըկոցներուն²⁵ մոլեգին

²³ Փողրակ. ջուրի կամ հեղուկի անցք գետնի վրայ :

²⁴ Կարկահ. (պարս.) ասղնեղործութեան գործիք :

²⁵ Կլոց. կտաւ շինելու գործիք մը երկայն եւ գողաւոր մակոյկի՝
 ձեւով. կ'ըսուի նաեւ մագոգ (տճ. մէքիք) եւ կլոցայ. բայն է կլիլ՝
 ստալանիկէլ, կտաւ գործել :

Մէջէն կ'անցնին պատառները բուրդերուն մեծաշաճ . — Գեղմը փափուկ, ձիւնեղէն, ատամներով պողպատեայ
 Կը յօշոտուի դէշագէշ՝ անբըծութեան նմանակ .
 Եւ ծըւէնները թռչուն թիթեռներու պէս ճերմակ՝
 Գըլաններու կատարին, պատերուն վրայ կը թառին,
 Եւ կամ կ'իջնան լոյսի պէս՝ բանուորներու դըրուխին :
 Թեռերն²⁶ յետոյ նըրբուր, առէջներուն ընդմէջէն,
 Ճաճանչի նման հապըշտապ կը խուսափին ուղիօրէն,
 Եւ շար ի շար, լուսարեկ, բիւրասպատիկ թելերով,
 Կը ջըրվէժուին ճախրին վրայ ճախրակներուն մըշտհոլով՝
 Որոնք արբշիւ կը դառնան, ու կը փաթթեն, կը փաթթեն
 Զանոնք իրենց հաստաբետ իրաններուն վրայ շըրջկէն :
 Մէկ ծայրէն միւսը կ'եռայ դործատունն այս յաղթակերտ,
 Մէկ ծայրէն միւսը կ'ոռնան մեքենաները ժրմերտ
 Իրարու մէջ թաւալող եւ իրարմէ արտալած
 Աշխարհներու հանդուռակ, անհունին մէջ խենթեցած :
 Կը դեռայ վարը կաթսան դոլորշիով առլըցուն՝
 Ընդհատ ընդհատ պուղելով մեծ կափարիչն : Որմերուն
 Աղիւսներն յար արիւններ կը քըրտընին շոգիէն .
 Զեղունն ի վար կը կաթին արտասուքներ օղեղէն :
 Կեանքը այս տեղ կը ստեղծէ խաւարին մէջ մեռնելով ...
 Վարը, հընոցն անդադար դեռ կը կատղի բոցերով,
 Ոսկի՛, ոսկի՛ կը լափէ, դուրս կը փըսխէ միշտ մոխիր,
 Եւ ծուխին հետ միասին տարածելով լոյս մը հիւր՝
 Կարծես արիւն կը ծեփէ մեքենաներն ու մարդեր :
 Այս գեհնէն մ'է, գեհնէն մ'է, ուր կը յուսան ո'վ Ընկեր,
 Սա բանակները կըմախք, սա բանուորները ոսին .
 Եւ միշտ ի զո՛ւր կը խընդրեն ազատութիւնը օդին՝
 Որուն մէջ խլուրդն իսկ լոյսով եւ բուրուժով կ'արբենայ .
 Ի զո՛ւր անոնք կ'երազեն հողին համրոյրը հըսկայ՝
 Զոր լիարուս սերմանոցն՝ անմահութեան է հընձող .
 Ի զո՛ւր կ'ուղեն, ծխտին պէս, լողանքն երկնի լուսաշող,
 Աչքերն անոնց կը կուրնան արեգակի կարօտէն :
 Միշտ կայ երկաթն իրենց շուրջ, երկաթի ժխորն համօրէն :
 Մեքենա՛ն է իրենց տէրն, իրենց օրէնքը անեղծ,

26 Թեռ. բուրդէ թել :

Որ կը մոռնէ՛ն անդադրում հոգիներուն մէջ տըխեղծ ,
 Որուն անտէք կ'աղերսե՛ն , կը ծառայե՛ն , կը յուսան ,
 Եւ փոշիին կ'ըմպեն ուղիսն՝ աղբիւրին տեղ ունանան²⁷ :
 Հընոցին բոց երախէն , ժանիքներէն ճախրակին
 Որպէս զի հացը կորզեն՝ տըւեր են կեանք դարնային : —
 Արդ կը տեսնեմ , ո՛վ Ընկեր , որ խորդացող այս գլաններ
 Պատերն ի վեր կը զգայուն անմարսելի արիւններ .
 Եւ իրար մէջ թաւալող անուակներն այս դահալէժ
 Կ'յափըշտակեն իրարու լինդէ միսեր գէշագէշ :
 Ես կը տեսնեմ այս սլահուս՝ որ աղմուկն այս խելայեղ ,
 Մըշտաթաւալ , չոգեմուղ մեքենաները ժանեղ
 Դահլիճի պէս կարմի՛ր են եւ կը պոթկան ձեղունին
 Զիրենք ճընշող մեծ Եղեռն , անպատմելի Եղեռն հին՝
 Որ կը սողայ կռանակուռ իրենց փորին մէջ անկուշտ :
 Երէկ , Ընկե՛ր , սըրստամ սա ճախարակն արիւնուշտ
 Կատաղօրէն հափափեց , փըշեց ոսկոր առ ոսկոր ,
 Աչքերնին լի դարունով զոյգ մը կըտրիճ գործաւոր :

Ու դեռ կ'հոսին ծուփի առ ծուփի մինչեւ չորս ծագն Աշխարհին ,
 Փողրակներուն ընդմէջէն տաք ալիքներն Ոսկիին : —

ԴԱԴԱՐԸ

Միջօրէի դադարն է դեհենամուռնչ գործատան . —
 Ինչպէս վիշապ մը թըմրած՝ կը նիրհէ հնոցը տիտան ,
 Բուխերիկին կլափին մէջ պահ մը ծուխն է խեղդուեր .
 Ներսը գլանները արշաւ , եւ անիւներն ընդհովով
 Յանկարծ կեցեր են՝ իրենց ընթացքին մէջ խոկալով .
 Այդ անդորրին մէջ միա՛յն կարծես կ'ըլլան լրսելի
 Մեքենական ճախրանքին յոգնած հեւքերն ահուելի :
 Ընկե՛ր , թոյլ տուր չողջողայ երկաթներուն դադաթին
 Բանուորներուն քիրտն առատ , գոհարն իրենց ճակատին .

Թոյլ տուր որ ներս մացառուող արեւուն մէջ, Թռչնատուն,
Զմրուխտ ճանճերը բրդզան՝ հեգնելով կեանքը մարդուն:
Կանգնէ՛ դուն մայր-դւրան քով. —

Տե՛ս, պատառուն շապիկով

Անոնք փողոց կը խուժեն, եւ կ'ընդլայնին իրբեւ ծով.
Ռամիկ ուժին բանա՛կն է, եւ հանճա՛րն է վաստակին՝
Որ կըրեր է դարերու կոթողն իր յաղթ քամակին.
Սա փոշիով եւ կուպրով ծեփուած գլուխները տխտան՝
Որոնց վարսերը երբեք աստղերուն մէջ չըլողցան՝
Կը կարկառուին, խենդի պէս, դէպ ի հովերը քաղցրիկ,
Գարնան բոյրով կ'ողողեն իրենց բիւրերը հրճիդ:
Ծերերն ունին կըռնակներ ծալուած մինչեւ գերեզման՝
Որոնց խորէն կը լըսուին ճարճատիւններ ողբական
Յամբօրէն վար Թաւալող ողնային փուտ սիւներու:
Եւ կոյսերն են դալկահար, կմախքներ Թուամած վարդերու, —
Թիթեռներուն Թելին վրայ զո՛ւր կը շողայ Թանկ փոշին, —
Հնոցին մոխի՛րն է ցանուեր իրենց երկար Թարթիչին:
Ահա մայրերն աղճատուած, եւ արդանդները անբաւ՝
Ուր սերմի հունտն արցունքի կաթիլներու փոխուեցաւ.
Ահա ծիծերը, քամուած ողկոյզներու հանդունակ,
Որոնցմէ բիւր սերունդներ խրմեցին մաղձ ու պատրանք,
Հարիւր հազա՛ր են անոնք. — բանակներ են զոհերու՝
Զոր կը տանին միշտ Ոսկեայ Հորթին առջեւ մորթելու.
Ունին տաղուած դաստակներ, եւ կըռնակներ ողբնտեռ²⁸.
Ծուխերուն մէջ լողացող մեծ բիւրերին աստղայեռ
Այժմ միայն Թիթեղի կ'արձակեն փայլը աղօտ.
Իրենց սըրտին ծաղիկներն են խամրած, ծղօտ առ ծըղօտ.
Ճակատնե՛ր լի խորշոմով, խորշոմնե՛ր լի քըրտինքով. —
Արիւնտ հաց մ'են կերեր՝ իրենց հողին ծախելով:
Գիտեն որ այդ վաստակով պատանք մը լոկ կը ստանան.
Բախտ մ'է սակայն ունենալ կուշտ փոր մը օրը մահուան:
Հարիւր հազա՛ր են անոնք. — անոնք են որ կանգնեցին
Ամահութիւնն բուրդերուն, եւ խորհուրդներն լսփինքսին:

Կուռքերն անո՛նք դբօշեցին, եւ նոյն անո՛նք զոհ եղան.
 Խաչն անոնցմով ճաճանչեց, բայց ուրիշներ փըրկուեցան.
 Յըղկեցին միշտ իրենց յաղթ ոսկորներով կարծրացած
 Յաղթողներու նժոյգներուն լայնշի պայտերը արծարծ:
 Փեռեկաւեցան պարեկներն անոնց ուժին դէմ ուամիկ՝
 Եւ հոսեցին ոսկիի եւ արիւնի ջերմ ալիք,
 Եւ մեր դարուն Յաղթութեան Կամարն այսօր կը հանդէժի
 Հարիւր հազա՛ր բանուորի ուսերուն վրայ արձիճի²⁹,
 Ու երբ այսօր ելլելով դործատուէն կը ցըրուին
 Կորադըլուխ, մերկալանջ, անոնք նման են գերիին՝
 Ձոր աճուրդի կը հանեն տօնալիւս առօրեան:
 Նըման գետին, որ ալէն դուրս ժայթքելով փրփըրուն
 Կը բաժնըւի սրբընթաց առուակներու անհամար,
 Անոնք կ'երթան ծաւալիլ դըռեհներուն մէջ հազար.
 Բիւրապատիկ գլուխներու անդընդածին ալիքով
 Քաղաքն ամբողջ կ'ողողեն՝ ամէն անկիւն յորդելով:
 Բոլոր քաղցա՛ծ են, քաղցա՛ծ, քոսոտած շան մը նըման՝
 Ձոր խաչնարածը հօտէն հալածեր է անդուման³⁰:
 Մահայն իրե՛նց է ինչ որ կ'իյնայ կտուցէն վար ցինին.
 Իրենց է խիւսը թեփին, բայց ո՛չ նըկանն ալիւրին.
 Խառնապուրներն իրե՛նց են զորս գըլխահալ կը լակեն
 Ճակատներէն վար՝ անոնց մէջ զբրտինքներ հոսելէն.
 Նեխած միսերն իրե՛նց են, ու բորբոսները հացին՝
 Ձոր կը գընեն ումպ մը ջրով կըրպակներէն փողոցին.
 Երչիկն իրե՛նց է, լեցուած ճարպովը ծեր ջորիի,
 Յետոյ ծխամո՛րճը սեւցած, — միակ ըսփոփն հոգիի:
 Ահա՛ բոլոր յոյսն անոնց, երազն անոնց փորերուն՝
 Ձոր կ'երազեն դործատան միջօրէի հեշտ ժամուն...

Ու կը քալե՛ն, կը քալե՛ն, փուշով, կուպրով միշտ ծեփուած
 Նեղ կու դան այդ ուղիներուն պողոտաներ լայնաբաց:
 Իրենց յորձանքը կարծես խուլ դայրոյթով կը փորէ
 Դղեակներու հիմունքներն, ու սալարկներն որճքարէ:
 Կարծես մեռե՛ր են Քաղըին մէջ միւս կեանքերն ինքնադոհ,

²⁹ Արեւիմ. քիմիական բաղադրութիւն կապարի:

³⁰ Անգուման. յանկարծ:

Միայն Սարսափին այդ անհղ բանականներուն՝ կու տայ գրոհ. Սիրտերն հրգօր կը տրոփեն՝, եւ միշտ կ'ըլլան լըսելի Սովալըլուկ կողերու բաբախաններ անունի.

Կը կըճըրտուին ակռանե՛ր, ու կը ծամուին լեղունե՛ր. —

Քաղցը ինքզինք կը կըրծէ, գազանի պէս չաղղակեր:

Ախորժակներն, աւելի գըրգըռուած եղկ արեւէն,

Կը գայրաղնին, ու քարէն իսկ հացի հոտը կ'առնեն:

Դուն կը լըսե՞ս, ո՛վ Ընկեր, գըռեհներէն բիւրաւոր

Մըշտագալար փորերու խուլ աղաղակն անաւոր:

Բիբերն յանկարծ կ'ընդլայնի՛ն, եւ ըղեղները կ'եռա՛ն.

Կը սեղմըլին բըռունքներն՝ ուր կը ձուլուի Ասլաղան.

Ճարճատիւնին ընդմէջէ՛ն կըմախներու տըրտմագին

Ատուածային ոճիրներ կանչող ձայներ կը լըսուին:

Օ՛ այդ սիրտերը հըսկայ, որոնց տրոփները, նըման

Փոսապեղի մը բրիչին հարուածներուն, կը թընդան.

Օ՛ բազուկներն այդ ըստրուկ, խարանուած բորբ երկաթով:

Որոնք կարմի՛ր պիտ' ըլլան օր մը գանկե՛ր գարրներով.

Օ՛ այդ քայլերն, որոնց բիրտ սանդալներուն հունչը գոռ

Փողոցներուն թէ՛ երգն է, թէ՛ մահաղանգն անաւոր.

Օ՛ իրաններն այդ ուամիկ, այդ մարդակներն որոնք ցանգ

Աշխարհը վեր են բըռներ, ու փըտեր են անոր տակ...

Ատոնք բոլոր մըրի՛կ են, ատոնք բոլոր կայծա՛կ են՝

Որոնք գոռան պիտի օր մ'ու Մարդկութիւնը սարսեն:

Վաղն, ո՛վ Ընկեր, պիտի այս ամբարտաւան Քաղքին վրայ

Ճայթի Ամպրո՛սն, ու վառէ հազար ջահերն իր հըսկայ.

Ձի կը տեսնե՞ս գըռեհներն, յոյր աղիքները անոր,

Գետնայարկերը խոնաւ, կոյուղիներն աղբաթոր.

Եւ կը տեսնե՞ս անոնց մէջ Քաղքին ճիւղն այդնահեո՛.

Որ քինայոյզ կը սողայ, կուշտին կը կրէ կայծակներ.

Վաղն, ո՛վ Ընկեր, ո՛վ Ընկեր, Քաղաքին վրայ այս գոռող

Պիտի Ամպրո՛սը ճայթի, վառէ ջահե՛ր բարբարոս: —

Մ Ա Յ Ի Ս Մ Է Կ

Քընարս այսօր, կըտըրտելով լարերն իր
 Ձե՛ղ կը կանչէ Արեւելքէն Արեւմուտք,
 Ո՛վ դուք
 Հացի՛ր՝ դոհեր, որ ունիք միշտ արեւու
 Պասուք:

Այս առաւօտ՝ դըտայ հասակըս թաղուած
 Հեղեղին մէջ շուրջըս ծաղկած վարդերուն.
 Եւ կանգուն՝
 Խմեցի աւիշն հողին, երգերը բոլոր
 Բոյներուն:

Ինծի՛ եկէք, ես կախարդն եմ Մայիսին. —
 Ձեր քըրտինքն ես կ'ընեմ դոհար ցօղն անդին
 Վարդին.
 Կը հեղում ձեր սսկորներուն մէջ ցամքած՝
 Արիին:

Ինծի՛ եկէք դործատունէն՝ ուր երկար
 Շաղուեցիք դուք մեր Աշխարհին ցեցակեր
 Նո՛ր հիմեր.
 Փուռէն՝ որ ձեր գըլխուն, սըրտին վրայ՝ մոխիր
 Է ցաներ:

Ինծի՛ եկէք նաւարանէն՝ ուր կռեցիք
 Նաւեր, վաղուան ձեր դադաղները պողպատ:
 Ելէ՛ք արդ
 Աղիքներէն հողին, ճահճին արգանդէն,
 Դա՛շտն ու արտ:

Ինծի՛, ինծի՛ եկէք այսօր բոլորնիդ.
 Սիրտս ա՛յնքան բոց ունի, հողիս ա՛յնքան լոյս՝
 Որ ձեր խիւս
 Յերերէն խկ կը շաղուեմ նո՛ր Մարդկութիւն
 Եւ նո՛ր Յոյս:

Հերի՛ք հիւծաք նըկուղներուն մէջ խոնաւ,
 Եւ ունեցաք միշտ կարօտ, նման խըլուրդի,
 Օդի,
 Եւ ժանդի պէս երկաթներուն փարեցաք,
 Նօթի՛ր :

Թող ձեր մուրճն ա՛լ չըկայծակէ սալին վրայ.
 Մըխուա՛ծ մընան թող ատամները սղոցին՝
 Հեցին³¹.
 Կոճղին խըրուած՝ թող խէժերէն ժանդոտի
 Կացինն :

Ի՛նչ փոյթ թէ որք մընայ շարժիչ մեքենան,
 Եւ գործատան մէջ ճիւղներ սողան լուռ.
 Ի՛նչ փոյթ ո՛ւր
 Դառնայ ճախրակն, ու խորտակուին լոյծ փոկերն
 Ընդհանուր :

Դե՛հ, քըրտնարոյր ձեր շապիկներն հանեցէք.
 Թող ճենճոտած ձեր գըտակները նետուին
 Հոցին.
 Գլուխնիդ այսօր պիտի սուղեմ արեւուն
 Բոցին :

Ինծի՛ եկէք, եկէք ինծի՛, Եղբայրնե՛ր,
 Ձեր ամենուղ այսօր տօնն է Մայիսի,
 Վասըն զի
 Հողն ըստեղծիչ, ձեր ըստեղծիչ արեան լոկ
 Կը խօսի :

Ձեփիւռն ահա՛, — ո՛վ տառապեալ հոգիներ,
 Ձեր կուրծքերուն բացէ՛ք վէրքերն իր անդին
 Խունկին.
 Աղբիւրն ահա՛, — թող գըլուխնիդ իր լոյսին
 Հակին :

³¹ Հեց կամ խեց. անիւի շրջանակ (ներսէն եւ դուրսէն) :

Դեղձին ահա՛, — ծաղիկներն իր կ'անձրեւէ
 Ձեր կոշկոճուած ձեռքերուն վրայ արիւնոտ .
 Եւ կարօտ
 Կը զգայ մայրին՝ որ գըրկէք զինք թեւերով՝
 Վերտտ :

Ահա Արե՛ւն, Արե՛ւն ահա լող ձեղի՛
 Այսօր կ'նայի . կը համբուրէ միայն ձե՛ր
 Ճակատներ .
 Ան՝ բոլոր միւս ճակատներուն վրայ իշխող
 է թըքեր :

Ձե՛րն են դաշտեր, ձե՛րն է Քաղաքն, որուն լուռ
 Փողոցներէն սէտք է անցնի լող այսօր
 Ձե՛ր թափօր,
 Դրօշներ ծրփան, ծաղիկն յոյսեր, եւ գոռայ
 Շեփոր :

Հանդիստ երգեն թող ձեզ բոլոր արծիւներ .
 Հանդիստ երգէ քընարս, որուն, ձեզ համար,
 Իբրեւ լար,
 Ես արծիւի տըւի այսօր աղիքներ՝
 Որ գոռար :

Թող ձեր շեմերը ողողուին վարդերով :
 Երբ դայ լուսինն ու իր բիբերը բոցէ
 Յածէ՛
 Բալասանով թող այս գիշեր ձեր գուռներն
 Օծէ . . . :

ՃԻԻԱՂԸ Կ'ԱՆՑՆԻ

Գիշերուան մէջ, փողոցներէն ամայի
 Կ'անցնի սարսափ մը թեւին հետ հովերուն,
 Եւ բարտիներն անհունօրէն կը սարսուան
 Աստղերուն մէջ ընկըղմած:

Շուն մը նըստած դերեզմնատան պատուարին՝
 Քաղքին վերեւ միշտ կ'ոռնայ:
 Ու երգին վրայ խոշոր կատու մը ճերմակ
 Բուխերիկին տակէ յանկարծ կու տայ խոյս՝
 Կենալով մերթ ուշադիր
 Քայլի մ'ըշտապ՝ որ թեւին հետ հովերուն
 Կ'անցնի կ'երթայ փողոցներէն ամայի. —
 Կենդանացած կըմախք մ'է,
 Կըմախք մըն է լուսաափիւռ
 Քօղի մը սեւ ալիքին տակ ծածկըւած:
 Գերեզմանի դեղին հողերն յորդառատ
 Կապիճներուն խոռոչներէն կը հոսին
 Ու ծընօտները մսաթափ
 Լըռութեան մէջ կը կափկափեն չարախինդ:
 Զուրի նըման՝ ոսկորներուն մէջ քամին
 Յորձանապտոյտ կը մըռնչէ ու կ'անցնի:
 Ճամբուն վըրայ պառկող շուներն՝ աւելի՛
 Յոռկնին իրենց պոչերուն տակ կը թաղեն:
 Գըլխուն վերեւ ճիւղին
 Պատուհաններն շրջընդալից կը փակուին:
 Ան միշտ կ'անցնի. — դարչապարներն ոսկրակուռ.
 Մայթերուն վրայ կը հընչեն՝
 Ազդելով դողը մահուան
 Տուններուն մէջ հոգիներուն կըծկըւած,
 Հոգիներուն դողահար:
 Քօղին ծալքերը քամիէն փըքուռոյց
 Փողոցն համայն կը ծածկեն,
 Եւ, ադռաւի թեւերուն պէս, կը ծըփան
 Պատերն ի վեր լըռումունջ.
 Եւ կըմախքին անրակներուն ընդմէջէն

Կը ջըրվէժուին ժանտ թոյներու փոշիներ :
 Օդը, աստղերը մինչեւ,
 Կը ժահրանայ ու կը հեծէ մահարոյր :
 Իր ժանտաժուտ շունչին տակ
 Վար կը թափին, թիթեռներու պէս մեռած,
 Հիր ծաղիկները նըռնւոյն դեղեցիկ :
 Ան միշտ կ'անցնի՝ կըրունկներով ոսկրակուռ...
 Պատուհանէ պատուհան
 Ճրագներն ընդփոյթ կը մարեն .
 Եւ դետակին սաղերն, յանկարծ թեւարախ,
 Սարսափահա՛ր, սարսափահա՛ր կը կըռչեն :
 Բայց չի՛ կենար, կ'անցնի ճիւղն ահաւոր...
 Մերթ ծիծաղով դիւահար
 Բաց մընացած դուռէ մ'երկա՛ր կը նայի,
 Ու երբեմն ալ կը մըտնէ ներս :

...Տունն այն խեղճ՝

Որ փողոցին ծայրը լըքուած առանձին՝
 Իրբեւ վանդակ մ'հովերուն մէջ կը դողայ՝
 Տեսաւ անցնիլն իր շեմէն
 Սարսափելի ճիւղին,
 Որ բարձրացաւ սանդուխներէն զաղփաղփուն,
 Ընտրեց քաջն ամենէն՝
 Որուն սրբաին բարախիւնները առոյգ
 Կը լըսուէին լըռութեան մէջ գիշերուան :
 Մահաափիւռ քօղն՝ իր ուսէն
 Անոր վըրայ տարածեց .
 Ու համըրոյրով մ'ահաւոր,
 Անկողնին մէջ, խեղդեց պարմանը կարչնեղ,
 Ժանտ շունչին տակ ամխացուց
 Արիւնն, ու սիրտը լսփեց...
 Յետոյ դընաց մըտնելու տուն մը ուրիշ՝
 Անցքին վըրայ թողլով բաց
 Հիւղակին դուռն, ու մարելով ներսն, աւա՛ղ,
 Տանը ճըրա՛ղը պըլպըլուն :

Եւ դեռ նըստած գերեզմնատան պատին վրայ
 Շուն մը կ'ոռնայ քաղքին վերեւ անընդհատ :

ՄԱՄՈՒՍ ԱՂՕԹՔԸ

Լիալուսնին դէմ նըստած
Մամս ալեւոր կ'ընէ աղօթքն իրիկուան :
Գըլխուն վերեւ սեւ չըղջիկներ կը դառնան .
Կ'ապրի սըրտին մէջ Սատուած :

Շըրթունքներն իր (սո՛ւրբ վարդեր
Թողմած առջեւն Սատուածամօր խորանին)
Կը շարժին ա՛յնքան մեղմօրէն՝ որ հողին
Իր ըսածն ի՛նք չի լըսեր :

Յուրտ չողին տակ լուսինին
Հանդարտօրէն վար կը կախուի դլուխը ծե՛ր ,
Տըխրահա՛կ , խո՛նջ , իբրեւ նմանիլ ան ուղէր
Մեր այս դարուն հաւատքին : —

Հայր մեր... — Բայց չի դառնար ա՛լ
Գարունն հին , մա՛մ , կալերուն երդը աղու .
Արիւնն ետ չի՛ շեղիր զարկէն . վայլելու
Իդձդ արթընցաւ , բայց մահն ալ :

Ողջոյն... — Բայց միշտ պիտ' պարապ
Մընան ոսկրերդ աւիւնի մեծ հոսանքէն ,
Եւ մերթ բեղուն կողերուդ մէջ պիտի լռեն
Ա՛լ հին սէրերն հըրատապ :

Բայց ո՛հ , գիտեմ , դուն ծարաւ
Ես Երկինքին՝ որուն մինչ ցարդ հաւտացիր ,
Որուն համար մարմինըդ միշտ ծընրադիր
Հոգւոյդ առջեւ ապրեցաւ :

Երկինքը քուկդ է , ո՛վ մամ ,
Քանի որ ծեր բիբերուդ մէջ դեռ անեղծ
Մընաց անոր կապոյտն՝ ամէն ամպէ զերծ .
Քանի որ , մայր բարեխնամ ,

Արիւնիդ հետ միասին
 Ծիծերըդ հինդ զաւակներու քամեցիր :
 Եղար աննկնդ . եւ բարձէդ մաս չըտուիր
 Օտարներու գըլուխին :

Եւ հիմայ որ , ո՛վ հանիս ,
 Ճերմակ մաղերդ լուսնին խառնած՝ մեր կրօնքին
 Փռւլերուն վրայ կանդուն կ'մեռնիս ծեր եւ կին՝
 Պիտ՝ վաղը կո՛յս վերածնիս : —

ՎԱՐՈՒԺՆԱԿԻՍ

Աղուո՛ր , աղուո՛ր , աղուո՛ր վարդն իմ Գարունիս՝
 Որ սըրտիս վրայ բացուեցար ,
 Եւ քեզի հետ բացիր հողիս վըշտահեղձ
 Նոր երազի մը պայծառ :

Հին օրօրանն , որ , թաղարի պէս լըքուած ,
 Կ'ըլլար խըշտեակը սարդին ,
 Կենդանացա՛ւ ճըռտողիւնով , բոյնի պէս
 Պաճուճուեցաւ վերըստին :

Արեւ մը նոր , շողերուն հետ աչքերուդ ,
 Ծեմիս վըրայ ցաթեցաւ .
 Եւ վանդակին մէջ կաքաւս իմ վիրաւոր
 Կարկաջեց երգ մը անձկաւ :

Դուն սենեակէ սենեակ թըռար դեղեւուն
 Բոյնէն ինկած ծիտի պէս .
 Զայնէդ դիւթուած՝ այցելեցին տընակիս
 Սերովբէներ լուսագէս :

Աղուո՛ր , աղուո՛ր , աղուո՛ր վարդն իմ Գարունիս ,
 Եկուր նըստէ՛ ծունդերուս .
 Թող լուսնակի պէս՝ մըռայլ ծոցս ողողեն
 Ոսկի վարսերդ սընդուս :

Շըղթայէ՛ վիզս այդ թեւերովդ քընքուշ
Նըման ծաղկէ մանեակի .
Ժըպտէ՛ ինծի, որ ցուրտ անդունդը սըրտիս
Արշալոյսո՛վ բըռնիկի :

Խօսէ՛ ինծի, անծանօթ խօսքը, դոր դուն
Երկինքէն հետըդ բերիր, —
Կը բանայ շողը՝ վարդն, իսկ շուրթը մանկան
Աստուծոյ մատը կարմիր :

Նայէ՛ ինծի, լուսնակն ինչպէս կը նայի
Դամբանին խորը խաւար . —
Սէրըս մեռած՝ պիտի առնէ յարութիւն
Ու պիտ' ապրի քեզ համար :

Քեզի՛ համար, որուն միտն է դոյացած
Շուշաններու թերթերէն ,
Միւռոնարոյր չապիկն հիւսուած է թեւով
Թիթեռներու նըկարէն :

Քեզի՛ համար, ո՛վ իմ քերթուածըս անմահ՝
Ձոր արիւնովս յըղացայ ,
Ձոր երգեցի՝ հպելով սըրտիս լարերուն
Լարն ամենէ՛ն դիւրադայ :

Քու ձե՛ռքդ լոկ դեռ կը բըռնէ դիս կանդուն
Աւազներուն վրայ փառքիս .
Եւ մաղիդ մէկ թելը բա՛ւ է կապելու
Տիեզերքին հետ՝ հողիս :

Վարութեան՛կդ իմ, իմ փափկասուն Դիցուհիս ,
Ո՛վ քընարէ դու հողեակ ,
Թող որ արցունքս, որ այտերովդ վրայ կ'իյնայ ,
Ըլլայ ծիծաղ կամ սուտակ .

Բիբերըդ թող սըրսկեն աստղե՛րն երկընքին
Իմ խորշոմած ճակատիս՝
Որ իր վըրայ, թագի պէս, բա՛րձըր բըռնեց
Խոր ըսպիները սըրտիս :

Զի ես անդու՛նդն եմ որ կ'ըլլայ երջանիկ
Փոստուռայի մը լոյսով .

Անապա'տն եմ, որ երկինքին կը ժըպտի
Իր ծըլարձակ մէ'կ բոյսով :

ՊԱՏԳԱՄԱԽՈՐՆԵՐՍ

Ա. ԱՀԱՐՈՆՆԱՆԻՆ

Ֆէրրա'րա... երբ քու ամայի պալատներդ
քար քարի վրայ չմնամ՝ քերթողի մը
բամետը փառքիդ մեծագոյն տիտղոսը
պիտի ըլլայ :

ԼՕՐՏ ՊԱՅՐԸՆ

— Ըսէ', ծիծեռնա'կ ,
Ճանճ մը կըտուցիդ կ'երթաս ծաղկաւէտ ո՞ր այգեստաններ .
Ո՞ր աշտարակն է՝ որ գաղջ արեւու մէջ է ընկըղմեր .

Ըսէ', ծիծեռնա'կ ,

— «Մէտէխի³² բանտին պատին նորոգել կ'երթամ բոյնս ամայ՝
Որուն մէջ ձի'ւն է տեղացիք ձրմեռն , ու այն տեղ հիմայ
Օձ մը ծըլարած , գլուխը պոչին տակ , լուռ կը մըրափէ :
Օձի շապիկով կ'երթամ կարկըտել բոյնըս կանեփէ» : —

— Ա'խ , գընա' , ծիծա'ն , երգը կըտուցիդ :

Միայնութեան մէջ մեծ Եղբայր մ'ունինք մենք հոն կալան-
ուած .

Թեղաններն ի վար կը հոսեն թռքերն արիւն մ'անձնուրաց ,
Հաց մ'են դրեր իր քով , մոխիրո՞վ թըրուն , դառնահամ բըլիթ ,
Եւ կուժ մ'որուն մէջ ծըռած կ'արտասուեն մողէզներ գեղին :
Ծիծա'ն , չող մը տար լուսնէն՝ որ օձէ բիբերն անժըպիտ ,
Երգ մ'որ ըսփոփէ հոգին՝ ուր տրոփեց հողը մայր Երկրին :
Ա'խ , գընա' , ծիծա'ն , համբոյրըս կտուցիդ :

— Ըսէ' , իմ կըռո'ւնիկ ,

Դէպ ի հորիզոն նետի պէս լսլսաքած³³ վիզըդ բոցեղէն՝

32 Մէտէխ . կովկասի մէջ գիւղ մը :

Այսպէս ո՞ւր կ'երթաս ուրախ կրկնոցով երգիքիս վրայէն՝
Ըսէ՛ իմ կըռունկ:

— «Կուկասը լիճեր ունի՝ որոնց մէջ եղէգներ ջով ջով
Բարձր ուռճացած արեւ կը շնչեն փրփրուն կատարով:
Ու լըքուածներու տընակներ կան հոն՝ որոնք կը բաղձան՝
Որ իրենց շմին երգեմ, իրիկունն, երգերս ըստփման»: —
— Ա՛խ, գընա՛, կըռունկ, յոյսը կըտուցիդ:

Բայց բանտի մ'երգին պահ մը ամփոփէ թեւերը յողնած:
Հոն Արուեստի քուրմ մը կայ՝ որ նուաղեց Վիշտն համատարած
Ըստեղնաշարին վըրայ աստղերուն՝ մատերով վըճիտ:
Արդ իր գանկին ջահն արիւն կը ծեփէ սլատերն Ոճրի Տան:
Կըռունկ, պըսակ տար իր ջախջախ քնարին սա ճիւղը փրթիթ՝
Ձոր մենք ամենքնիս օծանեցինք մեր ողբով յաւիտեան:
Ա՛խ, գընա՛, կըռունկ, արցունքըս կտուցիդ:

— Ըսէ՛, արագի՛լ,

Գորտ մը, զմբուխտի նըման, բերնիդ մէջ դէպ ո՞ւր կու
տաս խոյս.

Ո՞ւրտեղ օդոստոսն իրենց փոսերէն իժերն հանեց դուրս,

Ըսէ՛, արագի՛լ:

— «Հեռո՞ւն, կը տեսնեմ զլուսներն աղամանդ լեռներուն
կաւկաս՝

Որոնց կողերէն ձորերը կ'հոսի արեւն հըրամաղ:

Գարունն է պճներ հոն հարսի նըման բարտի մը վըսեմ.

Իր սօսափիւնին մէջ բոյնս ուռիով ես պիտի հիւսեմ» —

— Ա՛խ, գնա՛, արագի՛լ, կարօտը կտուցիդ:

Հոն կապանքի տակ Հայրենիքն ունի հանճար մ'ողջակէդ:

Գրիչը մատերուն մէջ խորտակեցին ճառագայթի պէս:

Արագի՛լ, վրայէդ փետուր մը ձըդէ, բանտն իր մահառիթ՝

Ուր ան օրէ օր իր դերեզմանին համար կ'հասունայ:

Ի՛նչ փոյթ թէ խլուած փետուրէն՝ թեւդ այդ արիւնի
շիթ շիթ. —

Անով յաղթանակն ան սլիտի դըրէ իր Ուխտին հըսկայ:

Ա՛խ, գնա՛, արագի՛լ, սիրտըս կըտուցիդ:

33 Լսլսաբաժ. տպագրական սխալ մը, հաւանաբար սլաբաժ (սլա-
բի պէս սուր) կամ սլացած:

— Ըսէ՛, խրո՛խտ բազէ՛.

Ճեղքելով անտառը կայծակներուն, ամպերուն խորէն,
Ի՞նչ կատարի վրայ կ'երթաս քըթվըտել³⁴ պորտըդ լուսեղէն.
Ըսէ՛, խրո՛խտ բազէ՛:

— «Ռուս հորիզոնէն դադթող մըրիկներն ինձ հոտը բերին,
Հոտ դիակներու, հունտերը կարմիր բեղուն ժանտախտին:
Հըզօր թռիչներէս վար դաղջ արիւններ ես անձրեւելով՝
Կ'երթամ արածիլ մարդկային բիբերն ու սիրտերն համով:»—

— Ա՛խ, գընա՛, բազէ՛, կայծակը կտուցիդ...:

Բայց մեռելներն այդ՝ զոհերն են լոյսի. — անոնց մի՛ դըպչիր.
Սիրտեր՝ որ վրէժէն չեն գիտեր պաղիլ. — անոնց մի՛ դըպչիր.
Այլ այնտեղ Պայքարն Առաքեալ մ'ունի բանտին մէջ կրանիթ.
Թեւերովդ հուժկու զա՛րկ փըշէ՛ խախտմն³⁵ իր լուսամուտին,
Եւ շանթը կտուցիդ՝ Յոյսն երգէ՛ թառած իր ուսին վըճիտ:
Ըսէ՛ թէ շուտով մենք պիտի կանգնենք արձանն իր փառքին:
Ա՛խ, գընա՛, բազէ՛, դափնի՛ մը կտուցիդ: —

ԵՓՐԵՍ³⁶

Դադաղն արդէն փակուեցաւ. — վըրան վարդեր Շիրադի³⁷,
Սուր մը հըսկայ դեռ ջերմիկ, ուրկէ արիւն կը հոսի.
Կափարչին տակ կը նիւհէ, անմահութեամբ սըրարբաժ,
Շանթն Աստուծոյ՝ խորտակուած:

Զինուորներ լուռ կ'արտասուեն. թնդանօթները կ'ողբան
Ահեղ անունը անոր, բարձունքներուն վրայ լերան,
Եւ ձորերուն մէջ՝ իրենց պողպատակուռ երախէն
Կ'հեղուն արցունք հըրեղէն:

³⁴ Քըքվըտիլ. թռչուններու քերուտիլը կտուցով:

³⁵ Խախտմ. (ուղիդ ձեն է խաղխամ). վանդակապառ ճաղ:

³⁶ Եփրեմ. դաշնակցական խմբապետ, որ պաքսկաստանի մէջ Սահ-
մանադրական օրէնք հաստատեց:

³⁷ Շիրադ. Պարսկաստանի մէկ նահանգը:

Եփրեմ... անունդ աւասիկ քանդակուեցաւ խորասոյդ
Արծիւներուն կուրծքին վրայ, եւ ճակատին վրայ դարուս,
Անուն մ'որ միշտ կայծակով փորագրուած պիտի մնայ
Ազատութեան սուրին վրայ:

Երկարիդ վրայ անցար՝ ինչպէս ամպրոպը կ'անցնի՝
Տանելով կրակն երկնային իր ծոցին մէջ հոլանի.
Դուն լող պատանք ըզդեցար, սրբուցիր քու ծիրանին
Ժողովուրդներու քամակին:

Կարեպալտին՝ Հրովմինն է, Բոնարարդ՝ Ոճիրին. —
Կը պատկանիս դո'ւն միայն Ազատութեան Ոգին:
Ըզքեզ խրճիթ մը ծընաւ, հայ վիշտը քեզ օրօրեց. —
Այդ վիշտին չափ եղար մեծ:

Հայրենիքն այն, դոր քու մեծ ըստուերովդ իսկ լեցուցիր,
Ի'նչ փոյթ թէ օր մը հիւղիդ քարերն ըրաւ ցանուցիր, —
Գերիներու չղջթան ա'յժմ էր քաւութիւնը ինքնին
Յաղկերտներու Ոճիրին:

Պատառ պատառ կը յօշուէր ձեռքերուն մէջ Բըռնութեան
Հափըզներու³⁸ Երկիրն հէզ, սոխակներու Վարդաստանն:
Հարկ էր փըրկել՝ Գեղեցիկն ու Գաղափարը ցանուած. —
Կապեց սուսերդ՝ Աստուած:

Նըթոյդդ հեծար, հեծար այդ կայծակնավաղ կենդանին՝
Որուն չհասան քամիներն ու ետեւէն հեւացին.
Մոռնչը փողիդ թաւալեց զոռոզ վաշտերն հըրեղէն՝
Եւ Ահրիմանն³⁹ երկինքէն:

³⁸ Հափըզ. պարսիկ նշանաւոր քնարերգակ բանաստեղծ, ծնած Շիրազ եւ ապրած չուրջ 1320–1389 թ. տեղերը, երգիչ սիրոյ եւ գինիի. 1368–9 թ. հրատարակելով իր երգերու ժողովածուն՝ ժողովրդական դէմք դարձաւ Արեւելքի մէջ:

³⁹ Ահրիման. չարին աստուածը:

Քաղաքներուն ապրատամբ դրոներն ի փուլ բացուեցան
Հրանօթներուդ կատաղի շունչին առջև հրահոսան :
Խըլեցիր թագն Իսլիսին⁴⁰, ու զայն դըրիւր վերըստին
Մանուկի մ'հեղ զըլուխին :

Փախան Շահերն առջևէդ . — Պատմուճանին սլատառտուն
Հաղիւ բաւեց ըլլալու պատանքն իրենց զօրքերուն :
Սիրեց նըժոյգդ յաղթական դրնել անոնց զահին վրայ
Լուսաբուղիս պայան արիւնլուայ :

Դուն սիրեցիր ողջունել ծագող Արեն Իրանին
Աստուածօրէն միշտ կանդնած թընդանօթիդ կատարին ,
Կառքիդ ետեւ շրջթայած՝ բերիւր վերի բանակներ
Ժողովուրդիդ զերթ նըւէր :

Բայց ահօսն այն , զոր սուրովդ հողին լանջքին վրայ բացիր
Պէտք ունէր քու արիւնիդ՝ որ բողբոջէր լուսալիւր . —
Եւ մարմարեա՛յ ճակատէդ պոսթիաց Արիւնդ հըրաշող
Արշալոյսին պէս ծագող :

Ինկա՛ր . . . նրման արծիւին որ կ'իյնայ վա՛ր ամպերէն՝
Ճանկին մէջ շանթը շոպած , հողույն մէջ մաս մ'արեւէն .
Անհունին մէջ քու անկումդ՝ ինչպէս նաեւ սըրտերու՝
Բացաւ ահօս մ'ահարկու :

Ով որ զարկիր թուրիդ տակ՝ դիւցա՛դ մ'ըրիւր զանիկա :
Դիւցապնացար աւելի դուն քու մահովդ հըսկայ :
Ա՛յս է վըճիւն . — երբ Աստուած կարկատէ պսակը փառքի՝
Հանճարն հարկ է խոնարհի :

Խոնարհեցար արիւնլուայ՝ խորութեան մէջ անհունին
Ինչպէս Արեն հըրաւառ կ'ընկըղմի ծոցն ուկեանին .
Մարմինդ՝ Անդունդը առաւ , սուրըդ առաւ՝ Եհովան ,
Անունդ առաւ՝ Ապագան :

40 Իսլիս . դեւ , շար ոգի :

... Կ'երգէ Իրանն յաղթանակ, արդէն կու գայ նոր Գարուն,
 Եւ կը հիւսուի դափնիի ճիւղ մը՝ քնարիս լարերուն :
 Իսպահանի լիճերուն մէջ կարապներն աղուական
 Մարդերիտներով կը լողնան :

Ջո՛ւր է, Եփրեմ . — Մինչ աղատ Ժողովուրդները արդէն
 Պըղընձախիւսն արձանիդ Արշալոյսով կը շաղուեն,
 Հո՛ն շիրմիդ վրայ, հերարձակ Մայր մը կայ միշտ ցաւագին
 Լըքուա՛ծ Վիշտին մէջ կըրկին :

24376 6692

Մ Ո Ւ Ս Ա Յ Ի Ն

Թէ ջըլապինդ մըշակն ի'նչպէս կը փարի
Իր կոր մաճին, կը պատուէ լանջն հողերուն,
Եւ սահանքին տակ արփական շողերուն
Ի'նչպէս կ'ըլլան լերի ակօսները՝ բերրի,

Թէ շիկադոյն ցորեանն ի'նչպէս կալին մէջ
Կը բրզանայ, եւ աղօրիք կը մօընչեն.
Ի'նչպէս կ'յորդի քաղցած խրմորը տաշտէն,
Զոր հուսկ կ'եփեն զեղջուկ փուռին մէջ անչէջ.

Թէ կը սըփուէ Հա՛ցը, Հա՛ցը սըրբազան
Ի'նչ բերկրանքներ, արարչական ի'նչ կորով,
Սորվեցո՛ւր ինձ, ո՛վ հայրենի իմ Մուսան.

Սորվեցո՛ւր ինձ. — պսակէ քընարս հասկերով,
Զի կալին մէջ, զով չուքին տակ ուռիին
Ահա կը նստիմ⁴¹, ու նըլաղներս կը ծընի՛ն:

⁴¹ Այս անդամին մէջ ոտք մը աւելի է, վերպակ մը անուշադրութեան, զոր անփոփոխ կը հրատարակենք. բայց կարդալու է որպէս թէ զրուած ըլլաւ ահա կ'նստիմ:

ՄՇԱԿՆԵՐԸ

Մըչականե՛րն են իմ գիւղիս, դաշտի հըզո՛ր դաւականեր,
Քըրտինքներով մարդարտեայ՝ բընութեան թա՛ղն են հիւսեր:
Կը բարախէ սիրտն հողին իրենց բըրդոտ կուրծքին տակ.
Ու իրենց լայն երակին մէջ կը յորդի արեգակ:

Երբոր քալեն՝ մայր-երկիրն իր արգանդէն կը սարսռայ.
Բայց չի խամրիր ծիւ մը իսկ դարչապարնուն տակ հըսկայ:
Գըլուխն իրենց, զոր կ'հակեն առջեւը սուրբ խորանին,
Պըսակուած է միշտ ոսկի փոշիներովը յարդին:

Ակօսներուն մէջ անոնք խինդ կը ցանեն, եւ Աստուած
Իրենց ճակտին ախօսէն բարութիւններ կը հընձէ:
Աւիշներու հոսուն երգն անո՛նք միայն են լըսած:

Եղին շողիքն ի՛նչ փոյթ թէ իրենց ձեռքերը կ'օծէ,
Եւ ախօռի հոտ կու գայ իրենց նախշուն լօղիկէն. —
Նախ անոնց լայն ափի՛ն մէջ կը ծլին սերմերն համօրէն:

ՀԱՐԿԻՔ

Եղներս են խարտեաչ, լոյս ճակատներով՝
Զոր պաճուճեր եմ նուսխայով⁴² կապոյտ:
Գարունի առտուան օդէն են գինով. —
Կը նային, խաղա՛ղ, դաշտերուն անքոյթ:

Զրմեռը դանոնք խարո՛վ սընուցի. —
Մեհեանին պարարտ կուռքերն են կարծես:
Իրենց սանտրուած սրէը թաւարծի
Կը լիզէ իրենց կողերն՝ օձի պէս:

⁴² Նուսխայ (արար.) պահպանակ, կախարդանք, յուռութք, հմայակ, բժժանք:

Կը սիրեմ անոնց նուսը բիւրածալ,
Ռունդերնին տամուկ, բիրերնին խոշոր,
Ուր կայ դաշտերուն երազն անայլայլ,

Եւ ճօճքը իրենց, եւ պոչիւնն հըզօր
Հորիզոններէ՛ն, — երբ կ'երթան անվերջ
Եղջիւրնին մըխած Արշալոյսին մէջ:

ՅԵՐԿԵՐ

Հօ՛, հոօ՛ հոօ՛ հոօ՛. — Հողին տակ հըռնդիւնն է արօրին
Հուրթ մշուշին մէջ առտըւան, կողին վըրայ բըլուրին
Կ'երթան եղները հուժկու՝ դանդակներով դաշնաւոր,
Ու մըսուրին վերջին յարդը կ'որոճան գլխիկոր:

Սարին ուսէն ծուլացող արեւն ահա կը ծաղի
Ու մըշակին ճակտին վըրայ կը դնէ համբոյրը ոսկի:
Մարդը կ'երթայ երգելով՝ մաճն ափին մէջ պընդաջիդ,
Ու իր ճամբան կը դըժէ իր հողին պէս ուղիդ:

Հօ՛, հոօ՛ հոօ՛ հոօ՛. — Ակօսները կը բացուին մըխալով,
Եւ կը դիզուին արդաւանդ հողակոշտերն իրար քով:
Մէկ ծաղէն միւսն յուլօրէն կը սողայ խփը պողպատ,
Կը հեղեղէ հերկերուն մէջ իր լոյսերը արծաթ:

Իր տակ ճըմլուած, կարեւէր, կը դալարուի յոյր ճըճին.
Կ'ահաբեկին խըլուրդներ իրենց խուզին մէջ մըթին:
Բունճերն ահա կ'ոռողուն մերթ օճերու արիւնով,
Չոր ըսպաննած է արօրն անոնց գլուխէն անցնելով:

Արեւն արդէն կը հոսէ իր երակներն հրածորան
Ակօսներուն նորաբաց արդանդին մէջ հոտեւան:
Հօ՛, հոօ՛ հոօ՛ հոօ՛. — Անդաստանն է կորդացած այս տարի,
Բայց հերկերուն շարքն արդէն անհունօրէն կ'երկարի:

Եղները յաղթ թափ կու տան, դողացնելով մերթ ընդ մերթ Սուր խըթանէն՝ ըստեններն⁴³ իրենց փորին լուսաշերտ։ Ի՛նչ փոյթ թէ ճղուղն⁴⁴ արօրին խուժին դէմ յանկարծ կու լայ, Եւ կը ծորի մըշակին քերտը ամէն դուղձի վրայ։

Դեռ սուրբ կոչնակը դիւղին՝ սարին ետեւ չըհընչած՝ Բըլուրին կողը ամբողջ պիտի ըլլայ թըխացած, Եւ պիտի լայն աղօսները շար ի շար աւարտին՝ Օծուած չաղովն իրիկուան, չողիքներովն հարկիքին...

Այն ատեն երբ արտին ծայրն հասած, ճիլով մը դողդոջ, Տըղմուտ արօրն հողին մէջ յանկարծ կատի, — Մշակը խոնջ Պիտի խորհի անկասկած — յանո՛ւն վաղուան հունձքերուն — Թէ կարասի՛ մ'ոսկելից կառչեր է խո՛վը խակոյն։

Յ Ա Ն

Սերմանողն է։ — Յաղթահասակ կը կանդնի Մայրամուտին շողերուն մէջ ոսկեթոյր։ Ոտքին առջեւ անդաստաններն հայրենի կը տարածեն մերկութիւննին անպարոյր։

Լի է ամբողջ ցորեններով աստղահատ Խորունկ դողնոցն։ Հերկերն հերուան՝ ծարաւի՝ կը սպասեն իր լայնչի բուռին, եւ բուռն այդ Արտերուն վրայ՝ դերթ արշալոյս՝ կը բացուի։

Մըշակ, ցանէ՛. — յանուն տանըդ սեղանին Թեւիդ շարժումն ամպարադիժ թող ըլլայ։ Վաղը նետած ցորեններդ այդ կը թափին Օրհնութեան պէս թոռնիկներուդ գլխուն վրայ։

⁴³ Ստեւ. անասուններու մազը, բուրդը. կը դործածուի մանաւանդ ուզտի մազին համար։

⁴⁴ Ճղուղ. անիւ, հախարակ։

Մըչա'կ, ցանէ՛. — յանուն նօթի թըշուառին
 Թող զողնոցէդ կէս չեւէ աս'իւրդ բընաւ.
 Աղքատ մ'այսօր ճըրաղին մէջ տաճարին
 Վաղուան հունձքիդ համար վերջին ձէթը դրաւ:

Մըչա'կ, ցանէ՛. — յանուն Տիրոջ նըշխարին
 Թող մատերէդ յորդին սերմեր լուսեղէն.
 Վաղը ամէն մէկ հասկի մէջ կաթնային
 Պիտ՝ հասուննայ մաս մ'Յիսուսի մարմինէն:

Յանէ՛, ցանէ՛. — նոյն իսկ հեռու սահմանէն,
 Աստղերու պէս, ալիքներու պէս ցանէ՛:
 Ծիտերն ի'նչ փոյթ թէ հատիկներդ կ'աւարեն. —
 Տեղը Աստուած պիտի մարդրիտ սերմանէ:

Լեցո'ւր ահօսն, յորդէ՛ հերկերը բերրի,
 Հողին ծոցէն ոսկի լոյսեր թող հօսին:
 Օրը ահա կ'իրիկնանայ. — կ'երկարի
 Շուքը թեւիդ հորիզոննէ՛րն աստղային:

ԱՌԱՋԻՆ ԹԻԼԵՐ

Զեղուն աւիչն հողերուն տակ սլայթեցող
 Սերմերն: Արտերս այս դիշեր
 Կանանչցեր են լուսընկային տակ դարնան...
 — Մայրի'կ, ինծի ծիւ մը բեր,
 Քըրտինքիս ցօղը վըրան:

Կատաղօրէ՛ն, կատաղօրէ՛ն յորդեր են
 Տե'ս, ցորեններն աղածրի:
 Դաշտերն հաղեր են զմրուխտէ պատմուճան...
 — Քոյրի'կ, ծիւ մը բեր ինծի,
 Եղիս շողիքը վըրան:

Կը փողիողին արտավարէ արտավար
 Կարծես կանանչ մոմիկներ:
 Ամէն ընձիւղ մարդրիտ մ'ունի իր բերանն...

Մարդերը թաց կ'արտաշնչեն զովութիւն...

Կը լըւացուն հառնուկներ...

Բո՛յրը հողին, հողին բո՛յրը, ծաւալուն,

Կը լեցնէ գիւղն ու եթեր:

Ու արտերո՛ւս, արտերո՛ւս մէջ քըրտնաշատ

Իմ ցորեաններս յամեցող

Նոր ուժերով յորդահոսա՛ն կ'ընծիւղին

Կայլակներու մէջ ի լող:

Եւ մաքրւած անտառին մէջ, այս պահուս,

— Ըստ իմ գիւղիս հէքեաթին —

Կը ծնի եղնիկը, դօտիին տակ ծիրանի,

Եղնորթ մը՝ նման լուսինին:

ՑՈՐԵԱՆԻ ԹՈՎԵՐ

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Ու ցորեաններս յուշիկ յուշիկ կ'արթննան.

Իրենց խորքէն կը հոսի դող մ'անսահման:

Գեղադալար կողերն ի վար բըլուրին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Այնքան կ'յորդի, կը կատղի դաշտը յուռթի՛

Որ պիտի հոն արածող ուր խեղդի:

Գողին մէջէն ալետատան հովիտին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Ու ցորեանին պատմութեանները ծրփուն

Մերթ կը պատուին, մերթ կը կարուն փողփողուն:

Ըստուերի մէջ, լոյսերու մէջ փրփրադին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

Մարդերը թաց կ'արտաշնչեն զովութիւն...

Կը լըւացուն դառնուկներ...

Բո՛յրը հողին, հողին բո՛յրը, ծաւալուն,

Կը լեցնէ գիւղն ու եթեր:

Ու արտերո՛ւս, արտերո՛ւս մէջ քըրտնաշատ

Իմ ցորեաններս յամեցող

Նոր ուժերով յորդահոսա՛ն կ'ընծիւղին

Կայլակներու մէջ ի լող:

Եւ մաքրւած անտառին մէջ, այս սլահուս,

— Ըստ իմ գիւղիս հէքեաթին —

Կը ծնի եղնի՛կը, դօտի՛ն տակ ծիրանի,

Եղնորթ մը՝ նման լուսինին:

ՑՈՐԵԱՆԻ ԹՈՎԵՐ

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Ու ցորեաններս յուշիկ յուշիկ կ'արթննան.

Իրենց խորքէն կը հոսի դող մ'անսահման:

Գեղադալար կողերն ի վար բըլուրին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Այնքան կ'յորդի, կը կատդի դաշտը յուռթի՛

Որ պիտի հոն արածող ուր խեղդի:

Գողին մէջէն ալետատան հովիտին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Ու ցորեանին պատմութեանները ծրփուն

Մերթ կը պատռին, մերթ կը կարուին փողփողուն:

Ըստուերի մէջ, լոյսերու մէջ փրփրազին

Ծովե՛ր կ'անցնին:

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Քիստերուն⁴⁵ տակ կ'ալեծըփին եղիներ՝⁴⁶
Ուր լուսնակն իր սափորին կաթն է հոսեր :
Կալերէն գիւղ, գիւղէն մինչեւ աղօրին
Ծովե՛ր կ'անցնին :

Հովե՛ր կ'անցնին. —

Զըմբուխտներով կը ծըփայ դաշտը անհուն :
Ծիտը կ'երգէ թառած հասկի մ'օրօրուն՝
Մինչ իր տակէն ցորեաններու մոլեղին
Ծովե՛ր կ'անցնին,
Հովե՛ր կ'անցնին :

ԿԱԿԱԶՆԵՐ

Քո՛յր իմ, ցանքին մէջ կակաչներ կան, քաղէ՛. —
Ահա սիրող սիրտերու պէս կ'արիւնին :
Պիտի իրենց բաժակներէն բլւրեղէ
Խըմենք ալիքն արեւին :

Անոնք ա՛յնչափ բըռնիկեր են՝ որ կարծես
Հըրդեհն իրենց կ'այրէ դաշտերը անհուն :
Պիտի իրենց բաժակներէն հըրակէ՛ղ
Խըմենք կայծերն աստղերուն :

Քո՛յր իմ, քաղէ՛, լորի⁴⁷ մը պէս ծածկըւած
Ցորեններուն մէջ՝ որ մեղմիկ կը նաղին :
Պիտի իրենց բաժակներէն բոսորած
Խըմենք արիւնն աղօսին :

45 Քիստ. ցորենի հասկը պատող փշոտ մաղերը. ասկէ է թերեւս քսումնիլ բայը՝ որ կը նշանակէ մաղերը փուշ փուշ ըլլալ, սոսկալ :

46 Եղի. դեռ կաթնահամ հատիկներով ցորենի հասկ :

47 Լոր. (Ֆր. caille, իտ. quaglia). մոխրադոյն եւ մանրա-
կտուց թռչուն մը՝ կաքաւի տեսակէն, բայց աւելի պղտիկ եւ անա-
խորժ ձայնով, միտը շատ համեղ : Մարդերու մէջ խնամուած ձաղերը
կը կոչուին լորամարգ կամ լորամարգի :

Անոնք ծըռած արտոյտներու բոյնին վրայ
 Լալ⁴⁸ չողերով ողկոյղ ողկոյղ կը ծըլտան :
 Պիտի իրենց բաժակներէն յակընթեայ
 Խըմենք խոստումը Գարնան :

Քաղէ՛, քո՛յր իմ, կակաչ չէ, բո՛ց քաղէ դուն .
 Հըրդեհն իրենց լեցուր դողնոցըդ կոյսի :
 Պիտի իրենց բաժակներէն վափկատուն
 Խըմենք կրակներն Յունիսի :

Ծաղկե՛ր, ծաղկե՛ր են բերնիդ սէս քնքշենի,
 Կը խօսակցին ցորեանին հետ օրօրուն :
 Պիտի իրենց բաժակներէն ծիրանի
 Խըմենք դաղտնիքն հասկերուն :

Քաղէ՛, քո՛յր իմ, պիտի պսակուինք անոնցմով
 Վաղուան զըւարթ տօնին համար զիւղակին :
 Եւ պիտի այդ բաժակներէն, պարելով,
 Խըմենք զինին Տարփանքին :

ՀԱՍՈՒՆ ԱՐՏ

Արտըս ոսկո՛ւն է . . .
 Նրման բոցերու
 Ցորենն է բռնկեր՝
 Առանց այրելու :

Արտըս ոսկո՛ւն է . . .
 Երկինքն է կըրակ .
 Հողը խորխորած
 Ծըղօտներուն տակ :

48 Լալ. բաց կարմիր գոյնով աղնիւ քար :

Արտըս ոսկո՛ւն է...

Քառաչար հասկեր

Քառաչար սաթով

Արե՛ւ են հագեր:

Արտըս ոսկո՛ւն է...

Բոռ⁴⁹, մեղու, պիծակ,

Քիստերուն մէջէն

Կ'անցնին զերթ փայլակ:

Արտըս ոսկո՛ւն է...

Մերթ կ'ելէ, հովէն,

Դեղձանիկ մը թի՛ռ,

Ոսկեծով ծովէն:

Օրո՛ր, ոսկո՛ւն արտ,

Օ՛ր տուր, հասո՛ւն արտ,

Գամ ոսկիդ հընձեմ

Մանգաղով արծաթ:

ՀՈՒՆՉՔ

Թող սօթուըին թեղանիքներ, դերանդիններ թող յեսանուին. —
Այսօք երկու հազար մը շակ կ'հնձեն ցորե՛նը եւ դարին:

Քա՛ղցր է թաղուիլ հասկերուն մէջ՝ որոնց քիստերը խար-
չափուն
Կը խառնըին բաց կուրծքերու անտառացած թուխ մազերուն:

Քա՛ղցր է լողալ յամառօրէն որաներուն մէջէն հեղեղ, —
Ըզգալ ուռիլը բազուկին երակներուն արեւազեղ:

⁴⁹ Բոռ. վայրի մեղու գոռեխի տեսակէն, աւելի վայրագ քան զայն. պիծակ որ մեղուի շատ կը նմանի, բարակ մէջքով, խմբովին կ'ապրին եւ շատ դէշ մեղր կը շինեն:

Ահաւասիկ գերանդիններ, կատաղութիւն վայլատակի,
Յորեններուն մէջ իբր արծաթ կ'ընկըղմին, դուրս կ'ելլեն՝
ոսկի:

Հասկեր կ'իյնան շարուէ շարան, եւ կ'արիւնին կակաջներ լուռ.
Բըլուրներուն կողը խարտեաչ կը ծալլելի լայնասարսուռ:

Ծրփանքներ' որ ծրփանքներու ներքեւ ընդմիշտ կը փըլուղին.
Ալիք կ'ըլլան ախօսին մէջ ծովե'ր. ծովե'ր, ծովե'ր դեղին:

Ու կ'ընդլայնին դաշտեր, սարեր, խոզաններով միշտ քըստ-
մընած.
Հովիտին մէջ հեղեղներ կան՝ որ կը ցամքին կամաց կամաց:

Յանկարծ թռիկեր կը յայտնուին, կամ կը ցըցուի քար մը
ճերմակ.
Առուակ մ'հեռուն կը փալիւլի, որ կը նիրհէր վարսակին տակ:

Մըշակներ կան՝ որ փարչն իրենց բերնին դըրած, Արեւն
ի վեր,
Կ'ըմպեն երկա'ր ջուրը գըլգըլուն՝ զոր աղբիւրէն հարսն է
բերեր:

Ոմանք իրենց ափերուն մէջ՝ մերթ կը փըշրեն հասկ մը ատոք,
եւ կ'օրհնեն թիւն հատիկներուն, ու կը ծամեն յետոյ զանոնք:

Հօտաղներ կան արտերէ արտ՝ որ ժիրաժիր կը յեսանեն
Աղօտ մահիկը մանդաղին՝ աղմըլեկով լուռ միջօրէն:

Եւ կը հընձե'ն. — միշտ կը հընձե'ն, թեւի ամէն լայն շար-
ժումի
Ամառներու բերկրութիւնն է որ քիստէ քիստ կը ծաւալի:

Օ', ի'նչ կոծեր, հորիզոնէ հորիզոն ի'նչ նըլաճումներ,
ի'նչ հեծկըլտանք հաճարներու, ի'նչ փըլուղուող ուկեաններ:

Ու կը հընձեն, դեռ կը հընձե'ն. — մինչեւ չուքերը երկարին
եւ չըփոթուին իրարու հետ ա'լ սահմաններն անդաստանին:

Այն ատեն լուռ ճամբուրն վերայ կը տեսնուին, շարան շարան,
Հընձուորները որ դէպ իրենց տընակներուն ճրագը կ'երթան:

Գերանդիներն անոնց ուսին կը ցոլցուլան լուսընկայէն, —
Կը հովանան անոնց քրտնած կուրծքերն անուշ ծըմակներէն:

Իսկ անդորրին մէջ դաշտերուն ահա ծըղրիթ մը արթընցած
Կը լեցընէ իր երգերով ամբողջ Անհունն աստեղամած:

ՍԱՅԼԵՐԸ

Գիւղին ճամբայէն սայլերը կ'երթան
Հունձքով բեռնաբարձ:
Մայրամուտին մէջ շարժուն բուրդեր են՝
Ճաճանչներ հաղած:

Թխադէմ տըղաներ, դէղերուն վերայ,
Կը խրթանեն մերթ
Մեծղի եղերուն կողը սըրսըփուն,
Կողը լուսաշերտ:

Գոմէշներ, յամառ, ետեւ կարկառած
Իրենց մութ լեզուն՝
Կը քանդեն որան՝ որ կը հեղեղուի
Իրենց նուսերուն:

Յորեններ ի լիւզ պերճ արիւնին մէջ
Իրիկնադէմին՝
Նոր պըսակ կ'ըլլան պըսակին վերայ
Անոնց եղջիւրին:

Ճամբան, արտերէն կալերը մինչեւ,
Կը ծրփայ հասկով՝
Ձոր ու լճ մընացած հաւեր կը քըրքրեն
Ձւարթ կըտուցով:

Ճամբան խարտեաչ է, կարմիր է ճամբան,
 Որուն եղերքին
 Արին կը ծորէ չափազանց հասուն
 Փռչոտ մորենին:

Սայլերը կ'երթան, անդորրութեան մէջ
 Աղաղակելով...
 Կը տանին արեւ, հըրդեհ կը տանին
 Հըսկայ դէզերով:

Կը տանին հեղեղն ահա լեռնացած
 Քըրտինքի, Յոյսի,
 Որ լուծէն մինչեւ անիւներուն վրայ
 Առատ կը հոսի:

Կ'երգէ՞ն տըղաներ, խըթանելով միշտ
 Կողը եղերուն...
 Զինջ անհունին մէջ ղիբենք կ'օրօրէ
 Յունցը⁵⁰ դէզերուն:

Կ'երգեն ճըպուռին, մանդաղին նրման,
 Կ'երգեն հովի սէս,
 Մինչ հասնին կալերն, ու հոն տարածեն
 Հունձքը ծովի սէս:

⁵⁰ Յունց. չարժուժ. ցունց տալ. չարժել, թօթվել:

ՃԱՐԱԿՈՒՄ

Բըլուրին դաղջ կողին վըրայ ընկողմանած
Սըրինդ կ'ածեմ :

Եղներըս լայն հովիտին մէջ, սըրտի երգով,
Ես կ'արածեմ :

Հուսնակն իջած է մանգաղուած լուռ արտերուն
Մակերեսին :

Կը ծաւալէ խողաններուն մէջէն հեղիկ
Կաթը լոյսին :

Ձինջ դիշեր է : — Երգս անհունէ անհուն, խաղաղ,
Կը ծըլծըլիայ :

Եւ սըրինդըս, հովերուն հետ, իր ծակերէն
Շաղե՛ր կու լայ :

Հեռուն կը լսեմ բոժոժներն իմ նախիրներուս,
Որոնք կ'արծին

Յորեաններուն ծիղն⁵¹ ոռոգուած մեղրերուն մէջ
Ծիր-կաթինին :

Կը լըսեմ մուշ մուշ ճարակումն՝ առուեղերքի
Թուփերուն մէջ՝

Ուր մողին⁵² իր դունչը մըխած՝ կը բըղըքտէ
Խոլորձը⁵³ դէջ :

Յուլերն ամէն, դըլուխնին կախ, կարծես դիւթուա՛ծ
Ինձ կ'երեւան :

Գոմէշներուն բիրերն ահեղ՝ աստղերուն տակ
Մերթ կը շողան :

⁵¹ Ծիղ. ծիւ, ճիւղ :

⁵² Մոզի. հորթ :

⁵³ Խոլորձ. Թիթեռնածաղկի ընտանիքէն՝ կապոյտ գնդաձեւ ծաղիկներով, եւ լուրիայի պէս պարկուճաւոր :

Կ'ընէ միջատ մը, շուրջն անոնց, ճաճանչաթիւ
 Միշտ ելեւէջ:
 Ճերմակ եղը, կարծես կուռք մ'է, ձուլուած լուսնին
 Արծաթին մէջ:

Կը ճարակի՛ն, — հովուն տըւած թաւ պոչերնին.
 Եւ կը խըմեն
 Իրենց մազոտ ու բարախուն աղանջներով
 Սրընդիս աղէն:

Կը ճարակի՛ն, — բութ աղուներն իրենց՝ մինչեւ
 Կանանչանան,
 Եւ որովայնն անսլարապիծ լեցուի՛, լեցուի՛
 Մարապի նման:

Այն ատեն ա՛լ դաշտերուն մէջ կը մակաղին
 Մեծաղանդուած,
 Մէկը միւսին կըռնակին վրայ, որոճալով,
 Դունչը դըրած:

Մինչեւ որ ա՛լ Արփին ծագի, լոյսն արտին վրայ
 Իջնէ սարէն,
 Եւ ժողվէ ցօղն, յակինթ յակինթ, անոնց խոնաւ
 Եղջիւրներէն:

Խ Ա Ձ Բ Ո Ի Ռ

Քեզ կը բերեմ, Մա՛յր, հունձքերուս նախընծան:
 Զոհադործէ՛ սեղանիդ վրայ՝ ուր, դարե՛ր,
 Փեթակներուս մեղրամոմերը դեղձան
 Լոյս ու արցունք են հոսեր:

Դո՛ւն, սուրբ պաշտպան Հայրենական հողերուս՝
 Որոնց տըւիր անմահութիւնը դրախտի.
 Ծիւր ծագիկ ըրիր, յոյսը՝ Արշալոյս
 Որ խըրճիթիս կը ժրպտի:

Դուն, Խաչրուռն այս, դոր իմ ձեռքով եմ հիւսեր,
 Ընդունէ՛, Մա՛յր: Բիւր հասկերուս մէջ ասոնք
 Կը նաղէին կոյսերու պէս շիկահեր,
 Արեւայեղց⁵⁴ եւ ատոք:

Գերանդիւս տակ, գըլուխնին դեռ ցօղով,
 Լուսնէն հնձուած ճառագայթի պէս ինկա՛ն:
 Ոչ մի արտոյտ քանդեր է իր կըտուցով՝
 Անոնց շարքերը լըման:

Ես հիւսեցի դանոնք, դիտակ առ դիտակ,
 Տալով խաչին ձեւը Որդւոյդ կարեւի՛ք՝
 Որուն արիւնն, ամէն Զատիկ, սո՛ւրբ կըրակ,
 Մեր աղօսներն են խըմեր:

Իմ յոյսերուս, իղձերուս հետ հիւսեցի:
 Անոնց մէջ է հոյզն արտին, հուրն արեւուն,
 Խոփին փայլակն ու թեւիս թափն առնացի,
 Պաղատանքն իմ թոռներուն:

Մա՛յր, Խաչրուռն այս օրհնէ՛. եւ տուր արտերուս
 Ամառն՝ ոսկի, ինչպէս դարունը՝ մարգրիտ.
 Որքան ամբարքըս լի ըլլան՝ ջահեր լոյս
 Պիտի տան քու խորանիդ:

Ըրէ՛ այնպէս՝ որ — նըման հի՛ն օրերուն —
 Երբ դաշտերէ դաշտ ժուռ դալու դուն ելլես՝
 Փուշեր չըզա՛ն ստքերուդ տակ՝ այլ սարսուռն
 Կաղաչներ՝ մեր սըրտին պէս:

⁵⁴ Արեւայեղց. յեղց (կամ գեղց) արմատէն՝ որ կը նշանակէ
 լի, գեղուն:

Կ Ա Լ Ե Ր

Կալերուն մէջ ես կը նըստիմ երազուն
 Հովանիին տակ էջիս՝
 Որ քովըս սա կոճղին կապուած՝ կը շըփէ
 Սղու ծընօտը՝ ուսիս :

Տափաստանին վերայ, խաղաղ, կը փըռուի
 Ճերմակ ալիք մ'արեւու՝
 Որուն մէջ լիւզ կու դան դէղերն, եւ կըրեան
 Եկեր է հոն տաքնալու :

Թեւը հովին, ծանրացած դաղջ բոյրերով,
 Հաղիւ ծոյլ ծոյլ կը շարժի :
 Կովին ըստուերը փառահեղ լոյսին վրայ՝
 Սեւ կարկըտան մ'է լայնշի :

Շինականն իր կահն ու կազմածը բերած՝
 Հոն հիմներ է նո՞ր դիւղակ...
 Հեռուն՝ լըքուած իր մամռապատ շեմին վրայ
 Կը հըսկէ դամբող մինակ :

Կալերուն մէջ դէզը՝ ծեփուած արեւով՝
 Կարծես տընակ մ'է ոսկի :
 Տերեւախիտ ծառին զով շուքը կ'ըլլայ
 Առադաստ մը նոր հարսի :

Ու ես նըստած հովանիին տակ էջիս
 Կ'երգեմ քաջերը հողին՝
 Որոնք մանդաղն հաղիւ կախած պատն ի վար՝
 Կը կըրթեն ցուլը՝ կամին⁵⁵ :

⁵⁵ Կամ. ցորենի որան մանրելու համար տախտակէ նախնական
 դորձիք մը, տակը զինուած կայծքարերով կամ երկաթէ ատամներով :

Կ'երգեմ հօտաղն՝ որ կը հարթէ կալատեղ
 Լողքարին զինքը լըծած,
 Մինչ քըրտինքով կը թըրջուի շապիկն իր
 Կուրծքին վըրայ՝ պատըռտած:

Կ'երգեմ հարսերն՝ որ հինան դեռ մատերնուն՝
 Կը մաղեն ժիր ժիր դարի.
 Կը թափթըփին իրենց մաղին ծակերէն
 Կարծես շիթեր դոհարի:

Կ'երգեմ մշակներն՝ որ սայլերուն կատարին
 Աստուածներու պէս կանդուն՝
 Երկժանիով կատաղօրէն կը քանդեն
 Ճակատն հըսկայ դէղերուն:

Կա՛մը կ'երգեմ՝ որ կը նաւէ շուրջն հունձքին
 Իբրեւ հրադոյն լիճի վըրայ,
 Յետոյ ցորե՛նն աշխարհածուի՝ որ արդէն
 Յարդերուն մէջ կը լողայ:

Օ', ի՛նչ քաղցր է երթալ խառնուիլ էութեամբ
 Այդ սըրբադոյն վաստակին.
 Տըրեխներէդ մինչեւ մաղերդ համակուիլ
 Մըղեղներուն⁵⁶ մէջ դեղին:

Փուռի կայծի՛ն, դաշտի հացի՛ն ի խնդիր
 Ըլլալ Պա՛նը⁵⁷ կալերուն,
 Վերադարձնել ջաղացքներուն սըրտին մէջ
 Իրենց երգերը անհուն:

⁵⁶ Մղեղ. յարդի փոշիոտ մանրուքը:

⁵⁷ Պան. յունական դիցարանութեան մէջ անտառներու եւ ար-
 տերու աստուածը, շատ աճեւ եւ ահաբեկիչ արտաքինով:

Կ Ա Մ Ն Ե Ր Գ

Կամ կը քըչեմ վաղուան յոյսով՝

Արեւն առած ճակտիս վըրայ:

Հորիզոնը, անհուն լոյսով

Իմ աչքերուս մէջ կը լողայ:

— «Դարձի՛ր կամըս, արագ դարձի՛ր, հիւ, հիւ.
Նուաճէ՛ դէզերը հունձքերուս, ժիր, ժիր»: —

Կը թռչըտի շուրջը կալին

Իշամեղուն, բռնկած դոհար

Ու թափ տալով խըռպոտ տաղին՝

Լըծկանն առաջ կը մըղէ յար:

— «Դարձի՛ր կամըս, արագ դարձի՛ր, հիւ, հիւ.
Քանդէ՛ պըսակն որաներուն, ժիր, ժիր»: —

Վարոցըս սուր, հըսկայ մասուր⁵⁸,

Յօտուած՝ սրտէն անտառներուն,

Իմ ծոյլ եղիս կողէն հաստոյր

Մերթ կը քաղէ կաթիլ մ'արիւն:

— «Դարձի՛ր կամըս, արագ դարձի՛ր, հիւ, հիւ.
Խուղէ՛ հասկին բոց մօրուքը ժիր, ժիր»: —

Յորձանքին մէջ աշխէտ հունձքին

Ես կը լողամ երգերուս հետ.

Մըղեղներուն հետ միասին

Կ'ըմպեմ խարին հոտն արփաւէտ:

— «Դարձի՛ր կամըս, արագ դարձի՛ր, հիւ, հիւ.
Կոյս հատիկին պատռէ՛ քօղը, ժիր, ժիր»: —

Ի՛նչ փոյթ քաղցած ըլլան եղներ.

Ու մըչակներն ալ՝ ծարաւի. —

Խոտն է կանանչ ձորին մէջ դեռ.

⁵⁸ Մասուր. փոխանակ մասրենի-ի դրուած հոս, այսինքն վայ-
րի վարդենի-ի. մասուր պտուղն է մասրենիի:

Թանն աղբիւրին մէջ կը պաղի:
— «Դարձի՛ր կամբս, արադ դարձիր, հիւ, հիւ.
Հասկին սըրտէն սուտակ թափէ, ժիր, ժիր»:

Զուր տեղը չէր, կա՛մբս աղուոր,
Որ օծեցի քեզ կուպրերով,
Զինեցի պորտը սեւաւոր
Կայծքարէ սուր ահռաներով:
— «Դարձի՛ր կամբս, արադ դարձիր, հիւ, հիւ.
Կըրձէ՛ յարդին ոսկիները ժիր, ժիր»:

Յորե՛նն ահա, ցորե՛նն ահա,
Մըշուշին մէջ մըղեղներուն,
Անհունօրէ՛ն կ'արշալոյսնայ:
...Զըւարթութի՛ւն խըրճիթներուն:
— «Կեցի՛ր կամբս, ա՛լ կեցիր դուն,
Խաղաղութի՛ւն խըրճիթներուն...»:

Մ Ի Զ Օ Ր Է

Այս այն ժամն է՝ երբ կալին մէջ Աշխատանքն առած կանգ՝
Արեւուն տակ կը հեւայ:
Կը նընջէ մէն մի մըշակ:
Քարայրին մէջ հեռակայ
Հեծեծաղին կը մեռնի դով Զեփիւռը ամրափակ:

Միջոցին սիրտն՝ հըրեղէն ցանցի մը մէջ սեղմըւած՝
Կը բարախէ հաղի՛ւ հազ:
Լըռութեան մէջ շողարծարծ
Ի՛նչ հըծծիւններ, ի՛նչ երազ,
Եւ ի՛նչ բոյրեր առտըւան եղէգներուն կըտըրուած:

Կը քընանան անտառներ թուխ կողերուն վրայ սարին՝
Արծաթահիւս քօղի տակ
Կապոյտին մէջ, առանձին,
Կ'երթայ ամպ մը կաթնորակ
Փափուկ բուրդէն ծըւէններ թողլով ժայռի կատարին:

Կ'ընդունի հողն իր սրտին մէջ՝ իր սըրտէն ճեղքուելով՝
 Լոյսին նիզակն արիւնոտ :
 Աղբիւր մը հոն, ծառին քով,
 Կը հեծեճէ նըւազկոտ՝
 Իր ոռոգած ծաղիկին վըրայ մեռնի՛լ չուզելով :

Գոմէշներ՝ լուծը լըքած՝ ճահիճին մէջ կը պառկին
 Իրենց բերնէն հոսելով
 Թեւերն արծաթ չողիքին :
 Սայլերն, անդին, դէզին քով,
 Հըսկայ ցուկները ցըցած՝ դատարկութեան կը նային :

Այս այն ժամն է, ո՛ր հողիս, որ ճըպուռին պէս մինակ՝
 Կատարներուն վրայ մընաս .
 Անդորրին մէջ անապակ
 Դուն քու երգով արբենաս՝
 Ինչպէս արեւն իր լոյսով, իր լոյսին հետ միս-մինակ :

Գ Ո Ւ Ռ Ը

Իրիկուան մէջ, դիւղին քով,
 Կը մըրմընջէ դուռն ուռիին տակ չըքեղ :
 Զայն կը լեցնէ աղբիւրն երգովը բիւրեղ,
 Աստղը՝ բիւրեղ արցունքով :

Խորհուրդին մէջ ըստուերին
 Կընունքի ջինջ աւազան մ'է կարծես ան՝
 Ուր քաղցրօրէն կը մըկըրտուի լուսընկան՝
 Տըղու մը պէս նորածին :

Յողնարեկ խումբն եղներուն
 Հոն կը դիմէ արահետէն ճախճախոտ՝
 Ուրկէ կ'հոսի, ճապաղելով, ջուրն անախոյժ՝
 Մարգերուն տակ՝ պըսպըղուն :

Կողեր կողի դէմ ահա՛,
 Եւ գաւակներ գաւակներու կ'ընդհարին .
 Յանկարծ մոլուցք մ'եղջիւրներու ահագին
 Կը տատանի դուռին վրայ :

Միահաղոյն կ'երկարեն
 Վիզերն իրենց, եւ ոտնդերնին յարդամած
 Յըստակ ջուրին աղամանդին մէջ մըխած՝
 Յաւերժօրէ՛ն կը խըմեն :

Կ'ըմպեն ալիքն անապակ,
 Լոյս ծիւրումը սլարեխներուն սառնակերտ .
 Ու չե՛ն խըրտչիր լուսընկայէն՝ որ մերթ մերթ
 Կ'լողայ իրենց բերնին տակ :

Կը վերցընեն երբեմն, յա՛ղ,
 Հըզօր գլուխնին, ու կը նային սարերո՛ւն . . .
 Կը սորսորայ իրենց դունչէն՝ քարերուն՝
 Զուրը, երակ առ երակ :

Անդէորդն, հոն, մահակին⁵⁹
 Վըրայ կըրթնած՝ կը սուլէ երգն հեշտօրօր,
 Մինչեւ վէտ վէտ ցամքի հեղո՛ւկը բոլոր,
 Մընայ մամուռն՝ յատակին :

Կ'երթան յետոյ, օրօրուն,
 Գոմին խաղաղ դաւիթին մէջ պառկելու . —
 Կը կարկաջէ գիւղամէջէն, դերթ առու,
 Զանգակն իրենց վիզերուն :

Ու երբ դարձեալ դան առտուն
 Պիտի դըտնեն հըսկումին տակ ուռիին
 Գոռը նորէ՛ն լեցուած երգոյն աղբիւրին,
 Եւ արցունքոյն՝ աստղերուն :

⁵⁹ Մահակ. գաւազան, բիր :

ԵՐ ՆՈՒՄ⁶⁰

Իրիկուան մէջ հովերն հեւուն
 Երբ դուրս կ'ելլեն քարայրներէն՝
 Մէկ ծայրէն միւսը կալերուն
 Ա'լ կամարւած հունձքը կ'երնեն՝
 Հըծծելով երգն Աշխատութեան.
 — «Երնէ', էրան, — երնէ', էրան.
 Յարդը քեզի, մեզի ցորեան»։ —

Հարս ու աղջիկ, պարմանիներ,
 (Ժըպտուն վարդեր մասուրի քով)
 Իրենց ձեռքին հոսելիներ⁶¹
 Կը ճեղքեն թեղն⁶², յոյսերու բով.
 Ու կը պոռթկայ երգն յաղթական.
 — «Երնէ' էրան, երնէ' էրան.
 Յարդը քեզի, մեզի ցորեան»։ —

Ժիր չարքերուն մէջ ի՛նչ խուճապ
 Ելլող իջնող բազուկներու...
 Հեղեղներ են՝ որ հասըչտապ
 Վեր կը նետուին՝ սաթ տեղալու.
 Ու կ'եռայ երգն ուլետատան.
 — «Երնէ', էրան, երնէ', էրան.
 Յարդը քեզի, մեզի ցորեան»։ —

Հովեր կ'անցնին, խարտիչահեր,
 Թողլով որ վա'րը երկարին

⁶⁰ Երևում. դոյական երնել բային՝ որ կը նշանակէ ցորենը կամ
 դարին հովին տալ՝ մաքրելու համար յարդէն:

⁶¹ Հոսելի. բազմաթանի դործիք մը ցորենախառն յարդը հովին
 տալու համար:

⁶² Թեղ. տես ծանօթ. թիւ 3:

Յարդգողի լոյս ճանապարհներ՝
 Ուր սարեակներ կը թափառին՝
 Սուլեյլով երգը ցընծութեան .
 — «Երնէ՛, էրան, երնէ՛, էրան .
 Յարդը քեզի, մեզի ցորեան» : —

Ու երբ վեր ի՛նչ փոթորիկ ,
 Ի՛նչ փաղփուսներ մազերու մէջ . . .
 Յորենին հետ , հատիկ հատիկ ,
 Կը թափի ցօղն իրիկուան դէջ :
 Ու կ'ըղձայ երգն երանութեան .
 — «Երնէ՛, էրան, երնէ՛, էրան .
 Յարդը քեզի, մեզի ցորեան» : —

Ու երբ ոսկւով ծեփուին կալեր
 Հարսերն ոսկի քօղեր առնեն ,
 Եւ ցորեանի ձուլուին սարեր՝
 Զոր դայ լուսնակն օրհնել վերէն՝
 Պիտի նուաղի երգն աղուական .
 — «Երնէ՛, էրան, երնէ՛, էրան .
 Յարդը քեզի, մեզի ցորեան» : —

ՕՐՀՆ ՈՒԹԻՒՆ

Այի մը ցորեան ափերուդ մէջ
 Թող լեցընեմ , կըտրի՛ճ Որդիս ,
 Կըտրիճ Որդիս , դօտի՛ն մէջքիս .
 Թող մաճակալ բազուկներէդ
 Քրսան ցուլի արիւն անցնի ,
 Եւ եղենի քու հասակէդ .
 Քրսան տունի սիւնը կանգնի .
 Ու երբ թիւովը մատերուդ
 Սերմանես քու սերմընցուն՝
 Հընձես թիւո՛վս աստղերուն :

Ափ մը ցորեան դըլուխդ ի վար
 Թող որ թափեմ, Թողնի՛կ սիրուած,
 Թողնիկ սիրուած, ցո՛ւսլըս ծաղկած.
 Թող ճակատիդ վըրայ դըրուի
 Հարիւր սաղմոս իմաստութեան,
 Եւ ուսերուդ վըրայ դըրուի
 Տապանակը ըզդաստութեան.
 Ու երբ հօտիդ օր մ'այցելես՝
 Թող քու ափիդ դարիին
 Հաղար ոչխա՛ր երկարին:

Ափ մը ցորեան մաղերուդ մէջ
 Թող որ տեղամ, վա՛րդ թողնուհիս,
 Վարդ թողնուհիս, պըսակ շիրմիս.
 Թող այտերուդ վըրայ շողան
 Ամէն դարուն նո՛ր կակաջներ,
 Եւ աչքերուդ մէջը լողան
 Ամէն ամառ նո՛ր ճաճանջներ.
 Ու երբ տընկես ճիւղ մ'ուռիի
 Ամէն ապրիլ դուն տեսնես
 Իր շուքին տակ կանա՛նչ քեզ:

Ափ մը ցորեան ծոցերուդ մէջ
 Թող որ ցանեմ, Հա՛րսըս աղուոր,
 Հարսըս աղուոր, սէ՛րս հեռաւոր.
 Թող անկողնիդ ակօսին մէջ
 Հասկ մը ծըլի՝ լըման շարքով,
 Եւ օրօրած օրոցքիդ մէջ
 Արշալոյսնե՛ր նընջեն փառքով,
 Ու երբ կըթես քառսուն երինջ
 Դոյլերուդ մէջ մակըրդի
 Կաթը՝ արծաթ, դալն⁶³ ոսկի:

Ափ մը ցորեան, ափ մը ցորեան
 Ա՛յ իմ պառաւ, ա՛յ իմ Աննա,

63 Դալ. ծնանելէն վերջ առաջին թանձր եւ դեղնորակ կաթը:

Մեր դըլխուն ալ թող որ տեղայ .
 Թող չըսառի՛ արեւն աշնան
 Մեր մաղերուն ձիւներուն մէջ ,
 Չըմարի՛ մեր մոմն իրիկուն
 Ժամուն մարմար սիւներուն մէջ՝
 Ու երբ դըրուինք ա՛լ գերեզման՝
 Մեր ներքեւ հո՛ղը , Աննա՛ ,
 Քիչ մը կակո՛ւղ թող ըլլայ :

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Այս իրիկուն ձեզի կու գանք , ե՛րբ երգելով ,
 Լուսնակ ճամբով ,
 Ո՛վ չիւղակներ , չիւղակներ .
 Ձեր բակերուն մէջ ամէն
 Թող դամփրոններն արթննան ,
 Եւ աղբիւրները նորէն
 Դոյլերու մէջ քրքրջան . —
 Ձեր տօներուն համար դաշտէն՝ մաղերով
 Վարդ ենք բերեր՝ խաղերով :

Այս իրիկուն ձեզի կու գանք , սէ՛ր երգելով ,
 Սարի ճամբով ,
 Ո՛վ հիւղակներ , հիւղակներ .
 Եղջիւրներուն դէմ եղին
 Թող ա՛լ բացուին ձեր դուռներ ,
 Թոնիրը միայ , սլասակուն
 Կապոյտ ծուխով կըտուրներ . —
 Ահա ձեզի հարսերը՝ նո՛ր մանչերով՝
 Կաթ են բերեր՝ փարչերով :

Այս իրիկուն ձեզի կու գանք , յո՛յսն երգելով ,
 Արտի ճամբով ,
 Ո՛վ մարազներ , մարազներ .
 Ձեր պատերուն մէջ խաւար
 Թող նոր արեւ նըշողէ ,

Երգիքներուն վրայ դալար
 Լուսնակն ալիւր թող մաղէ. —
 Ահա ձեզի բերեր ենք խար՝ խուրձերով,
 Յարդը՝ անոյշ ուրցերով⁶⁴:

Այս իրիկուն ձեզի կու գանք, հա՛ցն երգելով,
 Կալի ճամբով,
 Ո՛վ ամբարներ, ամբարներ.
 Ձեր մութ ծոցին մէջ հըսկայ
 Թող բերկրութեան շող ցաթի.
 Սարդոստայնը ձեր վըրայ
 Թող ըլլայ քօղ մ'արծաթի.
 Զի բերեր են սայլե՛ր, սայլե՛ր շարքերով
 Յորե՛նն՝ հազար պարկերով:

Ա Մ Բ Ա Ր Ն Ե Ր

Տընակին մէջ մըթընշաղ, կըտուրին տակ հայրական,
 Ամբարներն են, շար ի շար, նոր բերքերով ծոցուորած:
 Իրենց լայնի արդանդէն՝ թանձըր բոյրերը կու գան
 Աշուններուն պըտղալից եւ արտերուն մանգաղուած:

Հո՛ն է վիդը⁶⁵ թըխահատ, հո՛ն է դարին իլաձեւ.
 Հո՛ն, քամուելով ակօսէն ու հոսելով սարն ի վար
 Յորեանն հեղե՛ղ է կազմեր: Անոնք ոսկի եւ արեւ
 Գըրկած կարծես թէ ըլլան արշալոյսներ ամպածրար:

Գերաններէն ծըխապատ, եւ մինաւոր պատերէն
 Սարդն անոնց վրայ է վըռեր պատմութեանները մոխրոտ:
 Մերթ անոնց վրայ կը ցաթէ շեշտակի լոյս մը վերէն
 Տատամսելէ վերջ երկա՛ր, շուրջն երգիքին արեւոտ:

⁶⁴ Ուրց. շրթնածաղիկներու ընտանիքէն անուշահոտ բոյս:

⁶⁵ Վիգ. վայրի ոսպ:

Անոնք իրենց ծոցին մէջ դանձերն հողին ծըրարած՝
 Կարծես լըռիկ կը հեգնեն ձըմեռն ու սովը վաղուան... :
 Իրենց առջեւ, մըշտարթուն, թաւ սղոչին մէջ ծըրարած,
 Կը հըսկէ տանը կատուն, Համբարուի⁶⁶ մը նըման :

ՄԱՐԱԳՆԵՐ

Առուոյտի՛ մարագ, լեցուն բոյրերով
 Խունկի, հաշիշի .

Երբ դուռըդ բանամ՝ ցուները բոլոր
 Ճակատով լայնշի

Կը պոռոչեն, խօ՛ւ, կըտրելով իրենց
 Վըզտէքը⁶⁷ կաշի :

Ուրունի՛ մարագ, լեցուն լեռնաբոյր
 Հազար ծաղիկով .

Երբ մըստերներուն խուրճերըդ տանիմ
 Կողով առ կողով՝

Կը խընկէ ծոցիս, թեզանիքիս մէջ
 Համեմդ՝ օրերով :

Յարդերո՛ւ մարագ, երդիքէն նայող
 Արեւով լեցուն .

Դու՝ որուն կակուղ դէզին վրայ պառկած
 Կը ցըկնի կատուն ,

Դու՝ որ կ'արծաթես դունչը դառներուս
 Օրհնեա՛ւ ըլլաս դուն :

⁶⁶ Համբարու (կամ համբարի), առասպելական չարադուշակ կենդանի ծովային կամ ցամաքային, երեւակայական էակ, ոգի (ճին, փէրի) . հայերէն կ'ըսենք նաեւ պարիկ, յուշկապարիկ :

⁶⁷ Վզտէք. վզի կապ :

ԱՂՕՐԻՔ

Է՛յ աղօրիք, դարձի՛ր դարձիր,
 Նըստած կանանչ խորը ձորին.
 Աղաղակէ՛ երգըդ խորին
 Դէպի լուսնակն արծաթածիր:

Դուն դողդոջուն տընակ մըն ես
 Ալիւրոտած պատերով՝ ուր
 Կարծես կու լան հիազարհուր
 Զըրանոյշներ հաղած բեհեղ:

Միշտ կը հըսկէ մէջըդ, արթուն,
 Աղօրեպանը ճեփ-ճերմակ.
 Եւ ըստ պէտքի՝ մեղմ կամ արագ՝
 Կը լարէ սի՛րտըդ բարախուն:

Է՛յ աղօրիք, բանտուա՛ծ մըրրիկ
 Ծառերուն մէջ. — Աղա՛, աղա՛,
 Փըրփուր խըմէ՛, ալիւր տեղա՛.
 Քարէ կուրծքէդ տեղա՛ բարիք:

Կեցո՛ւր գետակն ընթացքին մէջ
 Իր ծըփանուտ բաշէն բըռնած:
 Զըրվէժն ահեղ երգի փոխած
 Պոռթկայ վիհէն վար դահալէժ:

Սայլե՛ր, սայլե՛ր անծայրածիր
 Զաղացքներուն ճերմակ ճամբէն
 Աղօնն⁶⁸ իրենց քեզ կը բերեն...
 Է՛յ աղօրիք, դարձի՛ր, դարձիր:

⁶⁸ Աղօն կամ աղուն. ջաղացքի մէջ աղալիք:

Յորեններ թող ալիւր ըլլան
 Պորտին մէջ ժիր երկաններուն՝
 Որոնք բռնուած տենդով մ'անհուն
 Կը մըռըտան ու հիւ կու գան :

Յորեններ թող ըլլան փոշի
 Զիրար գըրկող քարերուն տակ .
 Զիրար կըրծող ժայռերուն տակ
 Յորեններ թող ըլլան նաշիհ :

Մինչեւ լեցուն չարան չարան
 Պարկերն , ու վե՛ր կանգնին նորէն .
 Եւ սայլերն ալ ճըռուողելէն
 Ոսկին թողած՝ լոյսով դառնան :

8 U. 2 4

ՀԵԹԱՆՈՍ ԵՐԳԵՐ

[illegible]

ԳՈՂԴՈԹԱՅԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

[illegible]

ՀԱՅԻՆ ԵՐԳԸ

Մուսայիմ	55
Մշակները	56
Հարկիք	56
Հերկեր	57
Ցամ	58
Առաջին ծիւեր	59
Գարնան անձրեւ	60
Յորեանի ծովեր	61
Կակաչներ	62
Հատուն արտ	63
Հունձ	64
Սայլերը	66
Հարակում	68
Խաչքուտ	69
Կալեր	71
Կամներգ	73
Միջօրէ	74
Գուռը	75
Երևում	77
Օրհնութիւն	78
Վերադարձ	80
Ամբարներ	81
Մարագներ	82
Աղօրիք	83

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220029838

20ⁿ (2n)

